

2946.

Բ. ՍՏԱԼԻՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄՈՄԵՆՏՆԵՐԸ

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՈՒ ՊԵՏԱԿԱՆ
ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵԶ

3K33

Վ-23

ԿՈՒՍՅՐԱՏ

1933 ՅԵՐԵՎԱՆ

3K33 114
4-23

08 JUN 2005

Խ. ՍՏԱԼԻՆ

14 NOV 2000

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄՈՄԵՆՏՆԵՐԸ
ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՈՒ ՊԵՏԱԿԱՆ
ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ ՌԿ(Բ)Կ 12-ՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ
(17---25 ԱՊՐԻԼԻ 1923 Բ.)

ԿՈՒՍԱԿՐԱՏ
1933 ՅԵՐԵՎԱՆ

Թար
Հայկ
Սրբ
Հանձ
Ստոր
Հրատ
Գուս

1464
41

Ընկերներ, Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո յերրորդ անգամն է, վոր մենք քննում ենք ազգային հարցը. առաջին անգամ՝ VIII համագումարում, յերկրորդ անգամ՝ X համագումարում և յերրորդ անգամ՝ XII համագումարում: Արդյոք այս նշան չե՞ այն բանի, վոր ազգային հարցի նկատմամբ մեր հայացքների մեջ սկզբունքային վորևէ բան փոխվել է: Վնչ, ազգային հարցի նկատմամբ մեր սկզբունքային հայացքը փնայել է նույնը, ինչ եր մինչև Հոկտեմբեր և Հոկտեմբերից հետո: Բայց X համագումարից մինչև այժմ փոխվել են միջազգային հանգամանքները՝ հեղափոխության այն ծանր ռեզերվների տեսակարար կշռի իմաստով, ինչպիսիք այժմ Արևելքի յերկրներն են: Նախ՝ այդ Ֆերկորդ՝ X համագումարից հետո մեր կուսակցության ներսում նույնպես կատարվել են նեպի հետ կապված միջանի փոփոխություններ: Այս բոլոր ֆակտորները պետք է հաշվի առնել, ամփոփել դրանք: Այդ իմաստով XII համագումարում կարելի յե խոսել ազգային հարցի նոր դրվածքի մասին:

Ազգային հարցի միջազգային նշանակությունը: Ձեզ հայտնի յե, ընկերներ, թե մենք ինչ ենք ներկայացնում, մենք, խորհրդային ֆեդերացիան, այժմ պատմական բախտի կամքով հանդիսանում ենք համաշխարհային հեղափոխության առաջավոր ջոկատը: Ձեզ հայտնի յե, վոր առաջինը մենք ճեղքեցինք ընդհանուր կապիտալիստական ֆրոնտը՝ բախտի կամքով հայտնվելով ամենքից առաջ: Ձեզ հայտնի յե, վոր մենք մեր առաջխաղացման միջոցին հասանք մինչև Վարշավա, իսկ հետո նահանջեցինք, ամրանալով այն դիրքերում, վոր մենք ավելի ամուր համարեցինք: Այդ մոմենտից մենք անցանք նեպին, և այդ մոմենտից մենք հաշվի առանք միջազգային հեղափոխական շարժման տեմպի դանդաղումը, այդ մոմենտից մեր քաղաքականությունը դարձավ արդեն

վոչ թե հարձակողական, այլ պաշտպանողական: Առաջ անցնել նրանից հետո, յերբ մենք Վարչավայրի տակ անհաջողություն կրեցինք (չթագցնենք ճշմարտությունը), առաջ անցնել մենք չեյինք կարող, քանի վոր մենք ռիսկ արած կլինեյինք կտրվել թիկունքից, իսկ մեր այդ թիկունքը գյուղացիական է, և, վերջապես, մենք ռիսկ արած կլինեյինք չափազանց հեռանալու հեղափոխության այն ռեզերվներից, վոր մենք ունենք բախտի կամքով, արևմտյան և արևելյան ռեզերվներից: Ահա թե ինչու մենք շրջադարձ ձեռնարկեցինք ներսում դեպի նեպը, և դրսում՝ դեպի առաջխաղացման դանդաղեցումը, վճռելով, վոր պետք է դադար առնել, բուժել մեր վերքերը՝ առաջավոր գնդի, պրոլետարիատի վերքերը, գյուղացիական թիկունքի հետ կոնտակտ ստեղծել, հետագա աշխատանք կատարել այն ռեզերվներում, վորոնք մեզնից հետ են մնացել—արևմտյան ռեզերվներում և արևելյան ծանր ռեզերվներում, վորոնք կազմում են համաշխարհային կապիտալիզմի հիմնական թիկունքը: Ահա այդ ռեզերվների՝ արևելյան ծանր ռեզերվների, վորոնք միաժամանակ կազմում են համաշխարհային կապիտալիզմի թիկունքը, մասին է խոսքը, յերբ քննում ենք ազգային հարցը:

Յերկսից մեկը,— կամ իմպերիալիզմի խոր թիկունքը՝ արևելյան գաղութային և կիսագաղութային յերկրները՝ մենք կշարժենք, կհեղափոխականացնենք և դրանով կարագացնենք իմպերիալիզմի անկումը, և կամ այդ մեզ չի հաջողվի անել—ու դրանով կամրացնենք իմպերիալիզմը և դրանով կթուլացնենք մեր շարժման ուժը: Այսպես է դրված հարցը:

Բանն այն է, վոր մեր Հանրապետությունների Միության վրա ամբողջ Արևելքը նայում է վորպես փորձադաշտի վրա: Կամ մենք այդ Միության սահմաններում ճիշտ կլուծենք ազգային հարցը՝ նրա գործնական կիրառման մեջ, կամ մենք այստեղ, Միության սահմաններում, ժողովուրդների միջև կսահմանենք իսկական յեղբայրական հարաբերություններ, իսկական աշխատակցություն, և այն ժամանակ ամբողջ Արևելքը կտեսնի, վոր հանձին մեր Ֆեդերացիայի նա ունի ազատագրության դրոշակ, ունի առաջավոր ջոկատ, վորի հետքերով նա պիտի ընթանա, և այդ կլինի համաշխարհային իմպերիալիզմի փլուզումի սկիզբը: Կամ մենք այստեղ, ամբողջ Ֆեդերացիայի կազմի մեջ սխալ կկատարենք, կխախտենք անցյալում ճշմարտ ժողովուրդների հա-

վատը դեպի Ռուսաստանի պրոլետարիատը, Հանրապետությունների Միությունից կխլենք այն ձգող ուժը, վոր նա ունի Արևելքի աչքում,— և այն ժամանակ կշահի իմպերիալիզմը, մենք տանուլ կտանք:

Դրանումն է ազգային հարցի միջազգային նշանակությունը: Ազգային հարցը մեզ համար նշանակություն ունի նաև ներքին դրության տեսակետից, վոչ միայն նրա համար, վոր նախկին գերիշխող ազգը քանակապես մոտ 75 միլիոն է, իսկ մնացած ազգությունները՝ 65 (այս համեմայն դեպս քիչ չէ), և վոչ միայն նրա համար, վոր անցյալում ճշմարտ ազգությունները բռնում են տնտեսական զարգացման համար ավելի պետքական ռալոններ և ռազմական ստրատեգիայի տեսակետից ավելի կարևոր պոնկտներ,— վոչ միայն դրա համար, այլ ամենից առաջ նրա համար, վոր այս յերկու տարվա ընթացքում մենք մտքերինք այսպես ասած նեպը, իսկ դրա շնորհիվ ուսուսական նախնալիզմն սկսեց աճել, ուժեղանալ, առաջ յեկավ ամենովեհովյան գաղափարը, ցանկություններ են պատում խաղաղ ճանապարհով կառուցելու այն, ինչ չհաջողեց կառուցել Դենիկինը, այսինքն՝ ստեղծել այսպես ասած միաանական ու անբաժանելին:

Յեվ, այսպիսով, նեպի կապակցությամբ մեր ներքին կյանքում յերևան է գալիս նոր ուժ — վելիկոուսական շովինիզմ, վոր բուն է դրել մեր հիմնարկներում, թափանցում է վոչ միայն խորհրդային, այլև կուսակցական հիմնարկները, վխտում է մեր ֆեդերացիայի բոլոր անկյուններում և տանում դեպի այն դրությունը, վոր յեթե մենք այդ նոր ուժին վճռական հակահարված չտանք, յեթե մենք դրան արմատից չկտրենք,— իսկ նեպական պայմանները դրան սնուցում են,— մենք ռիսկ արած կլինենք կանգնելու նախկին գերիշխող ազգության պրոլետարիատի և անցյալում ճշմարտ ազգությունների գյուղացիների կապի խզման պատկերի առջև, վորպիսի հանգամանքը հավասար է պրոլետարիատի դժկատառության խախտման:

Բայց նեպը սնուցում է վոչ միայն ուսուսական շովինիզմը, նա սնուցում է նաև տեղական շովինիզմները, մանավանդ այն հանրապետությունների մեջ, վորոնք ունեն միջանի ազգություններ: Յես նկատի ունեմ Վրաստանը, Ադրբեջանը, Բուխարան, ներս: Յես նկատի ունեմ Վրաստանի մասին, ուր կան միմյուսամբ կարելի յե ասել և Թուրքեստանի մասին, ուր կան միքանի ազգություններ, վորոնց առաջավոր տարրերը գուցե

շուտով կսկսեն մրցել միմյանց հետ առաջնության համար: Տեղական այդ շովինիզմներն, իհարկե, իրենց ուժով չեն ներկայացնում այն վտանգը, վոր ունի վելիկոռուսական շովինիզմը: Բայց դրանք համենայն դեպս վտանգ են ներկայացնում՝ սպառնալով միջանի հանրապետութիւններ դարձնել ազգային գոտության ասպարեզ, այնտեղ խախտել ինտերնացիոնալիզմի կապերը:

Սրանք են միջազգային և ներքին բնույթի հիմունքները, վորոնք ընդհանուր առմամբ և ներկա մոմենտին առանձնապես վկայում են ազգային հարցի կարևոր, առաջնագույն նշանակութիւն մասին:

Վերջն և ազգային հարցի դասակարգային եյությունը: Ի՞նչ է ազգային հարցը: Ազգային հարցի դասակարգային նշանակութիւնն է,— յես խոսում եմ մեր խորհրդային պայմանների մասին,— նախկին գերիշխող ազգի պրոլետարիատի և անցյալում ճնշված ազգութիւնների գյուղացիութեան միջև ուղիղ փոխհարաբերութիւններ ստեղծելը: Զոդման հարցն այստեղ ավելի քան բավարար քննվեց, բայց ընկ. ընկ. Կամենսկի, Կալինինի, Սոկոլ-նիկովի, Նույնիսկ ընկ. Ռիկովի ու ընկ. Տրոցկու զեկուցումների առթիւ զոդման հարցը քննելիս նկատի առնվեց գլխավորապես ողւս պրոլետարիատի հարաբերութիւնը զեպի ողւս գյուղացիութիւնը: Այստեղ ազգային քնազամառում գոյութիւն ունի ավելի բարդ մեխանիկա: Այստեղ հարցը վերաբերում է ուղիղ փոխհարաբերութիւններ սահմանելուն՝ նախկին գերիշխող ազգի պրոլետարիատի՝ վոր մեր ամբողջ Ֆեդերացիայի պրոլետարիատի ավելի կուլտուրական խաֆն և ներկայացնում՝ և գյուղացիութեան, գերազանցապես անցյալում ճնշված ազգութիւնների գյուղացիութեան միջև: Այս է ազգային հարցի դասակարգային եյութիւնը: Յեթե պրոլետարիատին հաջողվի ոտարազգի գյուղացիութեան նկատմամբ սահմանել այնպիսի հարաբերութիւններ, վոր կարող լինեն վերացնել անվտանգութեան բոլոր մնացորդները զեպի այն ամենը, ինչ ողւսական է, ինչ տասնյակ տարիներով անուցվել ու խորացվել է. ցարիզմի քաղաքականութեամբ, ավելին՝ յեթե ողւս պրոլետարիատին հաջողվի ձգտել և հասնել փոխադարձ լրիւ ըմբռնման և վստահութեան, իսկական միութիւն սահմանել վոչ միայն ողւս պրոլետարիատի և ողւս գյուղացիութեան միջև, այլև ողւս պրոլետարիատի և ոտարազգի գյուղացիութեան միջև, ապա խնդիրը լուծված կլինի: Դրա համար

անհրաժեշտ է, վոր պրոլետարիատի իշխանութիւնն ուրիշ ազգութիւնները գյուղացիութեան համար նույնքան հարազատ լինի, ինչպէս և ողւս գյուղացիութեան համար: Յեւ վորպեսզի խորհրդային իշխանութիւնը հարազատ դառնա նաև ուրիշ ազգութիւնների գյուղացիութեան համար, անհրաժեշտ է, վոր նա հասկանալի լինի նրան, վոր նա գործի մայրենի լեզվով, վոր դպրոցներն ու իշխանութեան որգանները կառուցվեն տեղական մարդկանցով, վորոնք գիտեն լեզուն, բարբերը, սովորութիւնները, կենցաղը: Միայն այդ դեպքում և միայն այդ չափով խորհրդային իշխանութիւնը, վոր մինչև վերջին ժամանակներս ողւսական իշխանութիւն էր, կդառնա իշխանութիւն վոչ միայն ողւսական, այլև ազգամիջյան, անցյալում ճնշված ազգութիւնների գյուղացիութեան համար հարազատ, յերբ այդ յերկրների հանրապետութիւնների մեջ հիմնարկութիւններն ու որգանները կխոսեն ու կգործեն մայրենի լեզվով: Այս է ազգային հարցի հիմքերից մեկն ընդհանուր առմամբ և առանձնապես խորհրդային միջավայրում:

Ներկայումս, 1923 թվին, վերջն և ազգային հարցի լուծման բնորոշ գիծը: Ազգային գծով լուծում պահանջող հարցերն ի՞նչ ձև են ընդունել 1923 թվին: Մեր Ֆեդերացիայի ժողովուրդների միջև գործակցութիւն սահմանելու ձև՝ անտեսական, ուղմական, քաղաքական գծով: Յես նկատի ունեմ ազգամիջյան հարաբերութիւնները: Ազգային հարցը, վոր իր հիմքում ունի նախկին գերիշխող ազգի պրոլետարիատի և ուրիշ ազգութիւնների գյուղացիութեան միջև ճիշտ հարաբերութիւններ սահմանելու խնդիրները, ներկայումս ընդունում է այն ժողովուրդների աշխատակցութիւնն ու յեղքայրական կենակցութիւնը սահմանելու հատուկ ձևը, վորոնք առաջ անջատված էյին և վորոնք այժմ միավորվում են միասնական պետութեան շրջանակներում: Ահա ազգային հարցի եյութիւնն այն ձևով, վոր ընդունվել է 1923 թվին: Պետական այդ միավորման կոնկրետ ձևը ներկայացնում է Հանրապետութիւնների այն Միութիւնը, վորի մասին մենք խոսել ենք դեռ անցյալ յտարվա վերջում՝ խորհուրդների Համագումարում, և վորին մենք ձեռք զարկեցինք այն ժամանակ:

Այդ Միութեան հիմքն է— Միութեան անդամների կամավորութիւնն ու իրավահավասարութիւնը: Կամավորութիւն և հավասարութիւն այն պատճառով, վոր մեր ազգային ծրագրի յեւ-

կեան այն կեան ե, վորով ազգություններին տրվում ե ինքնուրույն պետական գոյության իրավունք, այն, ինչ առաջ կոչվում եր ինքնորոշման իրավունք: Յեղեղով դրանից, մենք պետք ե վորոշակի ասենք, վոր ժողովուրդների վնչ մի միություն, ժողովուրդների վնչ մի միավորում՝ միասնական պետության մեջ չի կարող լինել հաստատուն, յեթե այդ հիմնված չի լրիվ կամավորության վրա, յեթե տվյալ ժողովուրդը, յեթե իրենք ժողովուրդները չեն ցանկանում միավորվել: Յեղեղորդ հիմունքը՝ իրավահավասարությունն ե այն ժողովուրդների, վորոնք մտնում են Միության կազմի մեջ: Յեղ այդ հասկանալի յե: Յեղ չեմ խոսում փաստական հավասարության մասին, այդ մասին յեղ կխոսեմ հետագայում, քանի վոր փաստական հավասարության սահմանումը առաջ անցած ազգությունների և հետամնաց ազգությունների միջև շատ բարդ, շատ դժվար գործ ե, վոր պահանջում ե մի շարք տարիներ: Յեղ այստեղ խոսում եմ իրավական հավասարության մասին: Հավասարությունն այստեղ արտահայտվում ե նրանով, վոր բոլոր հանրապետությունները, տվյալ դեպքում 4 հանրապետությունները—Անդրկովկասը, Բելոռուսիան, Ուկրաինան և ՌՍՖՍՀ, վոր մտնում են Միության կազմի մեջ, հավասարաչափ ոգտվում են Միության բարեքնքերից և միաժամանակ հավասարաչափ հրաժարվում անկախության իրենց միջանի իրավունքներից՝ հոգուտ Միության: Յեթե ՌՍՖՍՀ, Ուկրաինան, Բելոռուսիան, Անդրկովկասյան հանրապետությունները չեն ունենալու Արտաքին Գործերի Ժողովրդական Կոմիսարիատ, ապա պարզ ե, վոր այդ Արտգործժողովրդամտները վերացնելով և ընդհանուր Արտգործժողովրդատ ստեղծելով, Հանրապետությունների Միության մեջ տեղի կունենա վորոշ սահմանափակումն այն անկախության, վոր ունեյին այդ հանրապետությունները և վոր հավասարաչափ ե սահմանափակված Միության մեջ մտած բոլոր հանրապետությունների համար: Պարզ ե, վոր յեթե առաջ այդ հանրապետություններն ունեյին իրենց Արտառևտուրները, իսկ այժմ այդ Արտառևտուրները վերացվում են թե ՌՍՖՍՀ և թե այլ հանրապետությունների մեջ, վորպեսզի ստեղծենք ընդհանուր Արտառևտուր Հանրապետությունների Միության կից, — ապա այստեղ ել կատարվում ե վորոշ սահմանափակումն այն անկախության, վոր առաջ գոյություն ունեւ լրիվ և վորն այժմ կըր-

ճատվեց հոգուտ ընդհանուր Միության և այլն և այլն: Վսմանք գուտսխոլաստիկական հարց են տալիս—բայց ի՞նչպես, միավորվելուց հետո հանրապետություններն արդոք անկախ են մնում: Այդ հարցը սխոլաստիկական ե: Նրանց անկախությունը սահմանափակվում ե, քանի վոր ամեն տեսակի միավորում միավորվողների նախկին իրավունքների վորոշ սահմանափակում ե: Բայց այստեղ անկախության տարրերն անպայման վերապահվում են ամեն մի հանրապետության, քանի վոր յուրաքանչյուր հանրապետություն իրավունք ունի Միության կազմից դուրս գալու միակողմանի կերպով: Ահա թե վորտեղ են անկախության տարրերը, ահա անկախության մաքսիմումը պոտենցիալում, վոր պահպանում ե Միության մեջ մտած ամեն մի հանրապետություն և վոր նա միշտ կարող ե իրագործել:

Ուրեմն ազգային հարցի կոնկրետ ձևը մեր հանգամանքներում ներկայումս դարձել ե ժողովուրդների տնտեսական, արտաքին-քաղաքական և ռազմական գործակցության սահմանման հարց: Մենք այդ հանրապետությունները պետք ե այդ գծերով միավորենք մի միության մեջ, վոր կոչվում ե ՌՍՀՄ: Ազգային հարցի կոնկրետ ձևերը ներկայումս հանգել են սրան:

Բայց ասելը հեշտ ե, կատարելը՝ դժվար:

Բանն այն ե, վոր մեր հանգամանքներում մենք ունենք մի ամբողջ շարք ֆակտորներ, վորոնք վոչ միայն նպաստում են ժողովուրդների միավորմանը մի պետության մեջ, այլ դժվարացնում են այդ միավորումը:

Նպաստող ֆակտորները ձեղ հայտնի յեն. — ամենից առաջ՝ ժողովուրդների տնտեսական մերձեցումը, վոր սահմանված ե յեղել դեռ մինչև Նորհրդային իշխանությունը և ամրապնդված ե Նորհրդային իշխանությամբ, աշխատանքի վորոշ բաժանումը ժողովուրդների միջև, վոր սահմանված ե յեղել մեղնից առաջ և ամրապնդված ե մեր կողմից Նորհրդային իշխանությամբ, — այն հիմնական ֆակտորն ե, վոր նպաստում ե հանրապետությունների միավորմանը մեր Միության մեջ: Միավորման նպաստող յերկրորդ ֆակտորը պետք ե համարել Նորհրդային իշխանության քնությունը: Այս հասկանալի յե: Նորհրդային իշխանությունը քանվորների իշխանությունն ե, պրոլետարիատի ղեկավարումն, վորն իր բնությամբ տրամադրում ե, վոր Միության մեջ մտնող հանրապետությունների ու ժողովուրդների աշխատավոր տար-

բերը փոխադարձ բարեկամական հարաբերությունների մեջ գտնվեն: Այս հասկանալի յե: Յեվ յերրորդ ֆակտորը, վոր նպաստում է միավորմանը, այդ իմպերիալիստական ողակումն է, վոր կազմում է այն միջավայրը, վորի պայմաններում ստիպված է գործել Հանրապետությունների Միությունը:

Բայց կան նաև այնպիսի ֆակտորներ, վորոնք խոչընդոտ են հանդիսանում այդ միավորմանը, արդեւակում են այդ միավորումը: Հիմնական ուժը, վոր դժվարացնում է հանրապետությունների միավորումը մի միասնական միության մեջ, այդ այն ուժն է, ինչպես յես արդեն ասացի, վորը նեպի պայմաններում ծայր է առնում մեզ մոտ, այդ վելիկոռուսական շովինիզմն է: Ամենեւին պատահական չէ, ընկերներ, վոր ամենովեւտովականները բազմաթիվ կողմնակիցներ են ձեռք բերել խորհրդային չինովնիկների շրջանում: Ամենեւին պատահական բան չէ և այն, վոր պարոնայք ամենովեւտովականները գովաբանում են կոմունիստ-բայշչեիկներին, կարծես ասելով. — դուք բայշչեիկմի մասին ինչքան ուզում եք խոսեք, ձեր ինտերնացիոնալ տեղեկացների մասին ինչքան ուզում եք դուրս տվեք, իսկ մենք գիտենք, վոր այն, ինչ չհաջողեց անել Դենիկինը, այդ կանք դուք, և վոր մեծ Ռուսաստանի մեծ իդեան դուք, բայշչեիկներդ, վերականգնեցիք, կամ դուք այն, համենայն դեպս, կվերականգնեք: Այս բոլորը պատահական չէ: Պատահական չէ այն, վոր այդ իդեան թափանցել է նույնիսկ մեր կուսակցության միքանի հիմնարկները: Յես վկա յեմ յիդել այն բանին, թե ինչպես փետրվարյան պլենումին, ուր առաջին անգամ դրվեց յերկրորդ պալատի հարցը, Կենտկոմի կազմից լավեցին կոմունիզմին չհամապատասխանող ձառեր, այնպիսի ձառեր, վորոնք վոչ մի ընդհանուր բան չունեն ինտերնացիոնալիզմի հետ: Այս բոլորը՝ ժամանակի հատկանիշ է, ախտ է: Հիմնական վտանգը, վոր բղխում է այստեղից, այն վտանգը, վոր բղխում է նրանից, վոր նեպի հետևանքով մեզ մոտ վոչ թե որերով, այլ ժամերով է աճում մեծապետական շովինիզմը, ամենակրպիտ նացիոնալիզմն է, վոր ջանում է ջնջել այն ամենը, ինչ ուսական չէ, ջանում է կառավարման բոլոր թեւերը հավաքել ուսական սկզբունքի շուրջը և ճնշել վոչ-ուսականը: Հիմնական պատճառն այն է, վոր այդպիսի քաղաքականության դեպքում մենք ուսի արած կլինենք կորցնելու անցյալում ճշնշված ժողովուրդների կողմից դեպի ուսական պրոլետարները

տածած այն վստահությունը, վոր նրանք ձեռք բերին հոկտեմբերյան որերին, յերը ուս պրոլետարները դեն չպրտեցին կալվածատերերին, ուս կապիտալիստներին, յերը նրանք՝ ուս պրոլետարները ջնջեցին ազգային ճնշումը, դուրս բերին դրքերը Պարսկաստանից, Մոնղոլիայից, հայտարարեցին Ֆինլանդիայի, Հայաստանի անկախությունը և առնասարակ ազգային հարցը բոլորովին նոր հիմքի վրա դրին: Այն վստահությունը, վոր մենք ձեռք բերինք այն ժամանակ, կարող ենք միանգամայն կորցնել յեթե մենք բոլորս չզինվենք այդ նոր, կրկնում եմ, մեծապետական շովինիզմի դեմ, վորն անդեմ, անկերպարանք սողում է՝ կաթիլ առ կաթիլ ծծվելով մեր աշխատողների ախանջներն ու աչքերը, կաթիլ առ կաթիլ փոխելով նրանց վոգին, նրանց ամբողջ հոգին այնպես, վոր այդ աշխատողներին միանգամայն չճանաչելու վտանգ է սպառնում: Ահա այս վտանգը, ընկերներ, մենք պետք է ինչ գնով ել լինի՝ վերացնենք, այլապես մեզ սպառնում է անցյալում ճնշված ժողովուրդների բանվորների ու գյուղացիների վստահությունը կորցնելու հեռանկարը, մեզ սպառնում է այդ ազգությունների և ուսական պրոլետարիատի միջև յեղած կապի խզման հեռանկարը, և հենց դրանով մեզ վտանգ է սպառնում թույլ տալու մի ձեղք՝ մեր դիկտատուրայի սխտեմում: Մի մոռացեք, ընկերներ, վոր յերը մենք պարզված դրոշակներով գնացինք Կերենսկու դեմ և տապալեցինք ժամանակավոր կառավարությունը — այդ, ի միջի այլոց, այն պատճառով եր, վոր այնտեղ, մեր թիկունքում, մենք ունեյինք վստահություն ճնշված ժողովուրդների, վորոնք ուս պրոլետարիատից տղատագրություն եյին սպասում: Մի մոռացեք այնպիսի ռեզերվներ յեմ, ինչպես ճնշված ժողովուրդները, վորոնք լուծում են, բայց իրենց լուծթյամբ ճնշում են և շատ բան են վճռում: Հաճախ այդ չի զգացվում, բայց նրանք, այդ ժողովուրդները, ապրում են, նրանք կան, և նրանց մասին չի կարելի մոռանալ: Այո, ընկերներ, վտանգավոր է նրանց մասին մոռանալ: Մի մոռացեք, վոր յեթե մենք Կոլչակի, Դենիկինի, Վրանգելի և Յուդենիչի թիկունքում չունեյինք այսպես կոչված «այլազգիներ», չունեյինք անցյալում ճնշված ժողովուրդներ, վորոնք իրենց լուռ համակրությամբ դեպի ուս պրոլետարները վտանգում եյին այդ գեներալների թիկունքը, — ընկերներ, այդ հատուկ ֆակտոր է մեր զարգացման մեջ՝ լուռ համակրանքը, այն վոչ վոք չի տեսնում ու չի լսում, բայց այդ վճռում է ամեն

ինչ— յեթե չլինեիր այդ համակրանքը, մենք չեյինք կարող հաղթել այդ գեներալներին և վոչ մեկին։ Այն միջոցին, յերբ մենք նրանց վրա եյինք գնում, նրանց թիկունքում սկսվեց քայքայում։ Ինչո՞ւ։ Վրովհետև այդ գեներալները հենվում եյին կազակների կողոնիգատորական տարրերի վրա, իսկ ճնշված ժողովուրդները դրանց մեջ տեսնում եյին իրենց հետագա ճնշման հեռանկարը, ճնշված ժողովուրդներն ստիպված եյին մեր զինվորներին ազատագրության դրոշմը։ Ահա թե ինչը վճռեց այդ գեներալներին բախտը, ահա այն ֆակտորների գումարը, վրոնք ծածկվեցին մեր զորքերի հաջողությունների հետև, բայց և վրոնք ի վերջո վճռեցին ամեն ինչ։ Այդ մոռանալ չի կարելի։ Ահա թե ինչո՞ւ մենք պարտավոր ենք խիստ վարվել նոր շովինիստական տրամադրությունների դեմ պայքարելու իմաստով և նախատինքի սյունին դամել մեր հիմնարկների այն շինություններին ու կուսակցական այն ընկերներին, վրոնք մոռանում են Հեկտեմերյան մեր նվաճումների մասին, անցյալում ճնշված ժողովուրդների վստահության մասին, վրոնց մենք թանգ պետք է գնահատենք։

Այս ե առաջին և ամենավտանգավոր ֆակտորը, վոր դժվարացնում է ժողովուրդներին ու հանրապետություններին միասնական միության մեջ միավորելու գործը։ Պետք է հասկանալ, վոր յեթե այնպիսի ուժ, ինչպիսին վելիկոուսական շովինիզմն է, փթթի ու ծավալվի,— վոչ մի վստահություն անցյալում ճնշված ժողովուրդների կողմից չի լինի, վոչ մի աշխատակցություն միասնական միության մեջ մենք չենք հաստատի, և մեզ մոտ վոչ մի Հանրապետությունների Միություն չի լինի։

Յերկրորդ ֆակտորը, ընկերներ, վոր արգելք է հանդիսանում անցյալում ճնշված ժողովուրդներին միավորվելու ուստ պրոլետարիատի շուրջը, այդ փաստական անվստահությունն է, վոր մենք ժառանգել ենք ցարիզմի շրջանից։

Իրավական հավասարությունը մենք աղդարարել ենք և կկրճատենք, բայց իրավահավասարությունից, վոր ինքնին մեծագույն նշանակություն ունի Խորհրդային Հանրապետությունների դարգացման պատմության մեջ, մինչև փաստական հավասարությունը՝ այնուամենայնիվ հեռու յե։ Բոլոր հետամնաց ազգությունները և բոլոր ցեղերը մեր ֆեդերացիայի կազմի մեջ ձևականո-

րեն ունեն նույնքան իրավունքներ, ինչքան և առաջ անցած բոլոր մյուս ազգությունները։ Բայց ցավն այն է, վոր միքանի ազգություններ չունեն իրենց պրոլետարները, արդյունաբերական զարգացումը չեն անցել և նույնիսկ չեն սկսել, կուլտուրապես սարսափելի հետամնաց են և միանգամայն ի վիճակի չեն ոգտագործելու այն իրավունքները, վոր նրանց տվել է հեղափոխությունը։ Այս, ընկերներ, ավելի կարևոր հարց է, քան դրպրոցների հարցը։ Այստեղ մեր ընկերներից վոմանք կարծում են, վոր ցցուն դարձնելով դպրոցների ու լեզվի հարցը, հենց դրանով կարելի յե լուծել հանգուցը։ Մխալ է, ընկերներ, միայն դպրոցներով այստեղ վոչինչ անել չես կարող, դրանք, նույն այդ դպրոցները ծաղկում են, լեզուն նույնպես զարգանում է, բայց փաստական անհավասարությունը հիմքն է բոլոր դժգոհությունների և բոլոր բաղխումների։ Այստեղ դպրոցներով և լեզվով ոճիքդ չես ազատի. այստեղ մեր կողմից անհրաժեշտ է իրական, սիստեմատիկ, անկեղծ, իսկական ոգնություն ցուլց տալ կուլտուրական և տնտեսական տեսակետից հետամնաց ազգությունների աշխատավոր մասսաներին։ Անհրաժեշտ է, վոր բացի դպրոցներից և լեզվից, Ռուսաստանի պրոլետարիատը ձեռք առնի ամեն միջոց, վոր ծայրամասերում, կուլտուրապես հետամնաց հանրապետությունների մեջ,— իսկ նրանք հետ են մնացել վոչ իրենց մեղքով, այլ այն պատճառով, վոր առաջ նրանց վրա նայել են վորպես հումքի աղբյուրի,— անհրաժեշտ է ձգտել և հասնել այն բանին, վոր հանրապետություններում կառուցվեն արդյունաբերության ոջախներ։ Այդ ուղղությամբ մի շարք փորձեր կատարվել են։ Վրաստանը Մոսկվայից վերցրել է մի գործարան, և այդ, հավանական է, շուտով կգործի։ Բուխարան վերցրել է մի գործարան, թեև կարող է վերցնել նորագործարան։ Թուրքեստանը վերցնում է մի մեծ գործարան, և, այդպիսով, կան բոլոր տվյալները, վոր տնտեսական տեսակետից հետամնաց և պրոլետարիատից զուրկ այդ հանրապետությունները պետք է իրենց մոտ ուստ պրոլետարիատի ոգնությամբ արդյունաբերության ոջախներ հիմնեն, թեկուզ փոքր ոջախներ, այնպես վոր այդ ոջախներում լինեն տեղական պրոլետարների խմբեր, վրոնք կարողանան ծառայել վորպես փոխանցող կամուրջ՝ ուստ պրոլետարիատի ու գյուղացիների և այդ հանրապետությունների աշխատավոր մասսաների միջև։ Ահա այս բնագավա-

ռում մենք պետք է լուրջ աշխատենք, և այստեղ միմիայն դրա-
րոցներով ու լեզվով ոճիքդ չես ազատի:

Բայց կա նաև յերրորդ փակտորը, վոր դժվարացնում է հան-
րապետութիւններին միավորումը մի միութեան մեջ, այդ առան-
ձին հանրապետութիւններում գոյութիւն ունեցող նացիոնա-
լիզմն է: Նեպն աղբում է վոչ միայն ուռն, այլև վոչ-ուռն բնակ-
չութեան վրա: Նեպն ուժ է տալիս մասնավոր առևտրին և ար-
դյունաբերութեանը վոչ միայն Ռուսաստանի կենտրոնում, այլև
առանձին հանրապետութիւններում: Ահա հենց այդ նեպը և
դրա հետ կապված մասնավոր կապիտալը սնուցում, մեծացնում
են նացիոնալիզմը Վրաստանում, Ադրբեջանում, Ուզբեկստանում
և այլն: Իհարկե, յեթե չլինէր վեկիկոռուսական շովինիզմը, վո-
րը հարձակողական է, վորովհետև նա ուժեղ է, վորովհետև նա
առաջ էլ ուժեղ էր և ճնշելու ու սեղմելու ունակութիւնները նա
դեռ պահպանել է,— յեթե չլինէր վեկիկոռուսական շովինիզմը,
ապա, թերևս, տեղական շովինիզմը, վորպես պատասխան վեկիկո-
ռուսական շովինիզմին, գոյութիւն ունենար, այսպես ասած, մի-
նիմալ չափով, մինիատյուր տեսքով, վորովհետև հակառուսական
նացիոնալիզմը վերջին հաշիւով—ռուսական նացիոնալիզմին հան-
դեպ, ոռուսական շովինիզմին հանդեպ պաշտպանողական մի ձև է,
պաշտպանվելու մի տեսակ այլանդակ ձև: Յեթե այդ նացիոնա-
լիզմը լինէր միայն պաշտպանողական, դրա համար դեռևս կարե-
ւի յեր աղմուկ չբարձրացնէր: Կարելի կլինէր մեր գործողութիւն-
ների և մեր պայքարի ամբողջ ուժը կենտրոնացնել վեկիկոռու-
սական շովինիզմին վրա, հուսալով, վոր քանի այդ ուժեղ թշնա-
մին շուտ տապալվի, դրա հետ միասին կտապալվեն նաև հակա-
ռուսական շովինիզմը, վորովհետև դա, այդ նացիոնալիզմը,
կրկնում եմ, վերջին հաշիւով վեկիկոռուսական նացիոնալիզմին
ռեակցիան է, սրան վորպես պատասխան, վորոշ պաշտպանու-
թիւն: Այո, այդ այդպես կլինէր, յեթե տեղերում հակառուսա-
կան նացիոնալիզմը ոռուսական նացիոնալիզմից բոլորով ռեակցիա-
լից ավելի հեռուն չգնար: Բայց ցա՛ղն այն է, վոր միքանի հան-
րապետութիւնների մեջ պաշտպանողական այդ նացիոնալիզմը
դառնում է հարձակողական:

Վերցնենք Վրաստանը: Այստեղ կա 30 տոկոսից ավելի
վոչ-վրացական բնակչութիւն: Դրանց թիւում կան հայեր, ար-
խաղցիներ, աջարացիներ, օսեր, թուրքեր: Դրանց գլխավորում

են վրացիները: Վրացի կոմունիստների մի մասի մեջ հղացել է
և ծայր է առնում այս իդեան—այնքան էլ ուշադրութիւն
չդարձնել այդ մանր ազգութիւնների վրա, նրանք ավելի քիչ
կուլտուրական են, իբր թե ավելի քիչ են զարգացած, ուստի և
նրանց կարելի չէ ուշադրութեան էլ չառնել: Այս շովինիզմ է,
ֆեասակար և վտանգավոր շովինիզմ, քանի վոր նա կարող է
Վրացական փոքրիկ հանրապետութիւնը դարձնել գծաութիւն-
ների ասպարեզ, և այս արդեն այն դարձրել է գծաութիւնների
ասպարեզ:

Ադրբեջանը: Հիմնական ազգութիւնը կազմում են ադրբե-
բեջանցիները, բայց այստեղ կան նաև հայեր: Ադրբեջանցիների
մի մասի մեջ էլ գոյութիւն ունի նման տենդենց, յերբեմն չա-
փազանց չքողարկված, վոր ասում է՝ ա՛յ, մենք ադրբեջանցիներ-
ըս բնիկներ ենք, իսկ նրանք՝ հայերը յեկվորներ են: Ձի՛ կարե-
ւի արդյոք այդ պատճառով նրանց մի քիչ հետ մղել, նրանց շա-
հերը հաշիւի չառնել: Այս էլ շովինիզմ է: Այս խախտում է ազ-
գութիւնների այն հավասարութիւնը, վորի հիման վրա կա-
ռուցվում է Խորհրդային իշխանութիւնը:

Բուխարան: Այնտեղ Բուխարայում կան յերեք ազգութիւն-
ներ՝ ուզբեկներ—հիմնական ազգութիւնը, թուրքմեններ—բու-
խարական շովինիզմին տեսակետից՝ «նվազ կարևոր» ազգութիւն
և կիրգիզներ, սրանք այստեղ քիչ են և դրանք «նվազ կարե-
ւոր» են:

Պորեզմում՝ նույնն է՝ թուրքմեններ և ուզբեկներ: Ուզբեկ-
ները հիմնական ազգութիւնն են, իսկ թուրքմենները՝ «նվազ
կարևոր» ազգութիւն:

Այս բոլորը տանում է դեպի կոնֆլիկտները, դեպի Խորհրդա-
յին իշխանութեան թուլացում: Տեղական շովինիզմին շայդ տեն-
դենցը նույնպես պետք է արմատախիլ արվի: Իհարկե, վեկիկո-
ռուսական շովինիզմին համեմատութեամբ, վոր ազգային հարցի
ընդհանուր սիստեմում կազմում է ամբողջի յերեք քառորդը, տե-
ղական շովինիզմն այնքան էլ կարևոր չէ, բայց տեղական աշ-
խատանքի համար, տեղական մարդկանց համար, հենց ազգային
հանրապետութիւնների խաղաղ զարգացման համար այդ շովի-
նիզմն առաջնակարգ նշանակութիւն ունի:

Այդ շովինիզմը յերբեմն սկսում է կրել շատ հետաքրքրական
եվոլյուցիա: Յես նկատի ունեմ Անդրկովկասը: Դուք դիտեք, վոր

Անդրկովկասը բաղկացած է յերեք հանրապետություններից, վորոնք պարունակում են 10 ազգություն: Անդրկովկասը դեռ շատ վաղուց յեղել է ջարդի ու գոտությունների ասպարեզ, իսկ հետո, մենշևիզմի և նացիոնալիստների որոք—պատերազմի ասպարեզ: Ձեզ հայտնի յե հայ-վրացական պատերազմը: Ջարդը 1904 թվի սկզբին և 1905 թվի վերջին՝ ձեզ նույնպես հայտնի յե: Յես կարող եմ հիշատակել մի ամբողջ շարք շրջաններ, ուր հայերն ազգաբնակչության մնացած ամբողջ մասին թուրքերին՝ կոտորեցին,—որինակ՝ Զանգեզուրը: Կա այնպիսի շրջան, ուր մեծամասնություն են հայերը, այնտեղ ել նրանք կոտորեցին բոլոր թուրքերին: Կարող եմ հիշատակել ուրիշ պրովինցիա—Նախիջևանը: Այնտեղ թուրքերը գերակշռում էյին և նրանք կոտորեցին բոլոր հայերին: Այս կատարվեց Հայաստանի և Վրաստանի՝ իմպերիալիզմի լծից ազատվելու հենց նախորդակին:

(Ձայն տեղից.— «Իրենց ձևով են լուծել ազգային հարցը»):

Այս ել, իհարկե, ազգային հարցի լուծման վորոշ ձևն է: Բայց լուծման խորհրդային ձև չե այս: Ազգային փոխադարձ թշնամանքի այս մթնոլորտում ուսաներն, իհարկե, գործ չունեն, քանի վոր կովում են թուրքերն ու հայերը՝ առանց ուսանելի: Ահա թե ինչու Անդրկովկասում անհրաժեշտ է մի հատուկ որգան, վորը կարողանա կանոնավորել ազգությունների փոխհարաբերությունները: Կարելի յե համարձակ ասել, վոր նախկին միապետական Ռուսաստանի պրովետարիատի և մնացած բոլոր ազգությունների աշխատավորության փոխհարաբերությունները կազմում են ամբողջ ազգային հարցի յերեք քառորդը: Սակայն այդ հարցի մի քառորդը պետք է բաժին թողնել անցյալում ճնշված ազգությունների փոխադարձ հարաբերություններին:

Յեզ ահա փոխադարձ անվստահության այս մթնոլորտում, յեթե Խորհրդային իշխանությունը չկարողանար Անդրկովկասում հիմնել ազգային խաղաղության որգան, վորը կարողանար հարթել ընդհարումներն ու կոնֆլիկտները, մենք վերադարձած կլինեյինք ցարիզմի կամ դաշնակների, մուսաֆաթիստների, մենշևիկների դարաշրջանին, յերբ մարդիկ այրում ու մորթում էյին միմյանց: Ահա թե ինչու Կենտկոմը յերիցս հաստատեց Անդրկովկասյան ֆեդերացիայի պահպանման անհրաժեշտությունը, վորպես ազգային խաղաղության որգանի:

Այստեղ կար և մնում է վրացի կոմունիստների մի խումբ, վորը չի առարկում, վոր Վրաստանը մասին Հանրապետությունների Միության մեջ, բայց առարկում է, վոր այդ միավորումն անցնի Անդրկովկասյան ֆեդերացիայի միջոցով: Նրանք իբրև թե ուզում են ավելի մոտ լինել Միությանը, իբր թե պետք չե այդ պատենը մեր՝ վրացիներին և Հանրապետությունների Միության միջև: Անդրկովկասյան ֆեդերացիայի կերպարանքով, իբր հարկավոր չե ֆեդերացիա: Այս կարծես թե հնչում է շատ հեղափոխականորեն: Բայց այստեղ ուրիշ միտք է թաղնված: Նախ՝ այդ հայտարարությունները վկայում են, վոր Վրաստանում ազգային հարցի ընագավառում վերաբերմունքը դեպի ուսաները յերկրորդական նշանակություն ունի, վորովհետև այդ ուկլոնիստները (նրանց այդպես են կոչում) վոչինչ դեմ չունեն, վոր Վրաստանն ուղղակի կապվի Միության հետ, այսինքն՝ չեն վախենում վելիկոռուսական շովինիզմից, ընդունելով, վոր այդ, այսպես թե այնպես, տապալված է և կամ վճռական նշանակություն չունի: Նրանք, պարզ է, ավելի շատ են վախենում Անդրկովկասյան ֆեդերացիայից: Ինչո՞ւ: Ինչո՞ւ Անդրկովկասում ապրող յերեք ժողովուրդները, վորոնք այսքան ժամանակ կովում էյին միմյանց դեմ, մորթում էյին իրար, պատերազմում իրար դեմ,— ինչո՞ւ այդ ժողովուրդներն այժմ, յերբ, վերջապես, Խորհրդային իշխանությունը յեղբայրական միության կապեր է հաստատել դրանց միջև, ինչպես ֆեդերացիան է, յերբ այդ ֆեդերացիան տվել է փոխադարձ յեղբայրության իսկական պտուղներ, ինչո՞ւ այժմ պետք է կտրել ֆեդերացիայի այդ կապերը: Բանն ինչո՞ւն է, ընկերներ: Բանը նրանումն է, վոր Անդրկովկասի ֆեդերացիայի կապերը Վրաստանին զրկում են այն արտոնյալ դրությունից, վոր նա կարող եր ունենալ իր աշխարհագրական դիրքի շնորհիվ: Ինքներդ դատեցեք: Վրաստանն ունի իր նավահանգիստը—Բաթումը, վորտեղից մուծվում են ապրանքներ Արևմուտքից, Վրաստանն ունի յերկաթուղային այնպիսի հանգույց, ինչպիսին Թիֆլիսն է, վորն անհրաժեշտ է հայերին, վորն անհրաժեշտ է իր ապրանքը Բաթումից ստացող Ադրբեջանին: Յեթե Վրաստանն առանձին հանրապետություն լիներ, յեթե նա չմտներ Անդրկովկասյան ֆեդերացիայի մեջ, նա կարող եր վորոշ փոքրիկ ուլտիմատում դնել և՛ Հայաստանին, վորն առանց Թիֆլիսի չի կարող յուր գնալ, և՛ Ադրբեջանին, վորն առանց Բաթումի չի կարող

յուրա գնար: Այդ դեպքում վորոշ ոգուտներ կլինեյին: Պատահա-
կանությունն չէ այս, ընկերներ, վոր կորդոնի վերաբերյալ վայ-
րենի դեկրետը մշակվում է հատկապես Վրաստանում: Այժմ այդ
մեղքը բարդում են Սերերբրյակովի վրա: Դիցուք: Բայց չե՞ վոր
նա Վրաստանում է ծնվել և վոչ թե Ադրբեջանում ու վոչ ել
Հայաստանում: Պատահականությունն չէ այս, վոր այդպիսի դեկ-
րետ է յեղել, վորով կամենում եյին կանոնավորել ազգաբնակ-
չության հարաբերությունները՝ վորպեսզի մի բան վերապահեն
հոգուտ Վրաստանի և Վրաստանին հնարավորություն տան ոգ-
տագործելու աշխարհագրական այն ձեռնտու դիրքը, վոր նա ան-
պայման ունի և վորը նա, հանձին ուկրոնիստների, կորցնել չի
ցանկանում: Այնուհետև այստեղ կա նաև ուրիշ պատճառ: Թիֆ-
լիսը Վրաստանի մայրաքաղաքն է, բայց նրանում վրացիները
25 տոկոսից ավելի չեն, իսկ հայերը 35 տոկոսից պակաս չեն.
մնացածը—ուրիշ ազգություններ են: Ահա ձեզ Վրաստանի մայ-
րաքաղաք: Իսկ յեթե Վրաստանը հանդիսանար առանձին հան-
րապետություն, ապա այստեղ կարելի չեր ազգաբնակչության
վորոշ տեղափոխություն կատարել, որինակ՝ հայ ազգաբնակչու-
թյանը Թիֆլիսից հեռացնել: Չե՞ վոր յեղել է այդպիսի դեկրետ,
վորի մասին ընկ. Մախարաձեն հայտարարեց, վոր այդ ուղղված
եր հայերի դեմ: Կարելի չեր վորոշ տեղափոխություն կատարել
այնպես, վոր Թիֆլիսում հայերը տարեց-տարե ավելի քիչ լինե-
յին, քան վրացիները, և այդպիսով Թիֆլիսը դարձնել իսկական
վրացական մայրաքաղաք: Յես կարծում եմ, վոր գաղթեցնելու
վերաբերյալ դեկրետը նրանք հետ են վերցրել: Բայց նրանք ու-
նեն շատ հնարավորություններ, շատ այդպիսի ձևեր և ձևեր,
որինակ՝ «պարպում», վորի ոգնությամբ կարելի կլինի, պահպա-
նելով ինտերնացիոնալիզմի արտաքին տեսքը, բանն այնպես
սարքել, վոր Թիֆլիսում հայեր քիչ լինեն: Ահա այն ոգուտներն
աշխարհագրական տեսակետից, վոր ուկրոնիստները կորցնել չեն
ցանկանում, ահա Վրաստանի աննպաստ դրությունը՝ հենց Թիֆ-
լիսի մեջ, ուր վրացիներ ավելի քիչ կան, քան հայեր, վոր մեր ուկ-
րոնիստներին ստիպում են պայքարել ֆեդերացիայի դեմ: Մենչևիկ-
ները հայերին և թուրքերին ուղղակի արտաքսում եյին Թիֆլի-
սից: Բայց այժմ, խորհրդային կարգերում արտաքսել չի կարելի,
ուստի և հարկավոր է չմտնել ֆեդերացիայի մեջ, և այն ժամա-
նակ իրավաբանական հնարավորություններ կլինեն ինքնուրույն

կերպով կատարելու նման վորոշ ոպերացիաներ, վորոնք կունե-
նան այն հետևանքը, վոր վրացիների նպաստավոր դրությունը
լիովին ոգտագործված կլինի հանդեպ Ադրբեջանի և Հայաստանի:

Այս բոլորի հետևանքով Անդրկովկասի վրացիների համար ար-
տոնյալ դրություն կստեղծվեր: Սրանումն է ամբողջ վտանգը:
Կարող ենք արդյոք, անտես առնելով ազգային խաղաղությունն
Անդրկովկասում, կարող ենք արդյոք ստեղծել այնպիսի պայ-
մաններ, վոր վրացիները Հայաստանի և Ադրբեջանի հանրապե-
տությունների նկատմամբ դաժնվեյին արտոնյալ վիճակում: Վոչ,
մենք այդ թույլ տալ չենք կարող:

Գոյությունն ունի կառավարման մի հատուկ, հին սխտեմ,
յերբ բուրժուական իշխանությունն իրեն մոտեցնում է միքանի
ազգություններ, նրանց տալիս է արտոնություններ, իսկ մնա-
ցած ազգություններին նվաստացնում է, չցանկանալով նրանց
հետ քարշ գալ: Այսպիսով, մեկ ազգությունն առաջ քաշելով, նա
նրա միջոցով ճնշում է մյուս ազգություններին: Այսպես են կա-
ռավարել, որինակ, Ավստրիայում: Ամենքը հիշում են ավստրիա-
կան միլիտար Բեյտի հայտարարությունը, յերբ նա կանչեց
հունգարական միլիտարին և ասաց. «Դու քո հորդաները կառա-
վարիր, իսկ յես իմ հորդաների հախից կգամ»,— այսինքն՝ դու,
վորքան կարող ես, նեղիր ու ճնշիր քո ազգություններին Հուն-
գարիայում, իսկ յես կճնշեմ իմ ազգություններին: Դու և յես —
արտոնյալ ազգեր ենք, իսկ մյուսներին ճնշիր: Նույնը կատար-
վեց նաև լեհերի հետ հենց Ավստրիայի ներսում: Ավստրիացի-
ներն առաջ եյին քաշում լեհերին, նրանց արտոնություններ եյին
տալիս, վորպեսզի լեհերն ավստրիացիներին ոգնեն ամբապնդելու
նրանց դիրքերը Լեհաստանում, և դրա փոխարեն լեհերին հնա-
րավորություն տվին խեղդելու Գալիցիային: Այս հատուկ, զուտ
ավստրիական սխտեմ ե՞ առաջ քաշել միքանի ազգությունների
և նրանց արտոնություններ տալ, վորպեսզի այնուհետև մնացած
ազգությունների հախիցը դան: Բյուրոկրատիայի տեսակետից՝
այս — կառավարման խնայողական ձև է, վորովհետև այս դեպ-
քում գործ ես ունենում մեկ ազգության հետ, բայց քաղաքա-
կան տեսակետից՝ հավաստի մահ է այս, քանի վոր ազգություն-
ների հավասարության սկզբունքները խախտել և վորև ազգու-
թյան համար արտոնություններ թույլ տալ, այդ նշանակում է
մահվան դատապարտել իր ազգային քաղաքականությունը:

Ճիշտ նույն կերպ է ներկայումս կառավարում Անգլիան Հընդ-կաստանին: Վերապահի բյուրոկրատիայի տեսակետից ավելի դյուրեքն լինի Հնդկաստանի ազգությունների ու ցեղերի հախիցը դալ, Անգլիան Հնդկաստանը բաժանել է՝ Բրիտանական Հընդ-կաստանի (240,000,000 բնակչություն) և բուն Հնդկաստանի (72,000,000): Իհնչ հիման վրա: Այն հիման վրա, վոր Անգլիան ցանկացել է մի խումբ ազգությունների առաջ քաշել և նրանց տալ արտոնություններ, վորպեսզի դրանով ավելի հարմար կերպով կառավարի մյուս ազգություններին: Միայն Հնդկաստանում կա 800-ից վոչ պակաս ազգություն, և Անգլիան վճել է փոխանակ 800 առանձին ազգությունների հետ զործ ունենալ, ավելի լավ է ընտրել և առաջ քաշել միքանի ազգություններ, նրանց տալ միքանի արտոնություններ և նրանց միջոցով կառավարել մնացածներին, վորովհետև, նախ՝ վերջին ազգությունների անբավականությունն այդ դեպքում ուղղված կլինի արտոնյալ ազգությունների դեմ և վոչ թե Անգլիայի, իսկ յերկրորդ՝ ավելի եփան կնատի «քարշ գալ» յերկու-յերեք ազգությունների հետ, քան 800-ի:

Այդ էլ կառավարելու սխտեմ է,— անգլիական սխտեմ: Ո՞ւր է տանում այս: Ապարատի եփանացման, ճիշտ է: Սակայն, ընկերներ, յիթե չհաշվենք բյուրոկրատական հարմարությունները, ահա այստեղ մահ է սպասում անգլիական տիրապետությանը Հնդկաստանում, այս սխտեմի հետևանքով կառավարման — ինչպես յերկու անգամ յերկու՝ չորս — անգլիական ամբողջ սխտեմն ու անգլիական տիրապետությունը հավաստի կործանման են դատապարտված:

Մեզ դեպի այդ վտանգավոր ուղին են դրոյում մեր վրացի ընկեր-ուկլոնիստները, քանի վոր նրանք պայքար են մղում ֆեդերացիայի դեմ՝ խախտելով կուսակցության բոլոր որենքները, քանի վոր նրանք ցանկանում են դուրս գալ ֆեդերացիայից, վորպեսզի պահպանեն նպատավոր դիրքը: Նրանք մեղնից պահանջում են միքանի արտոնություններ՝ ի հաշիվ Հայաստանի և Ադրբեջանի հանրապետությունների: Մենք այդ ուղիով գնալ չենք կարող, վորովհետև այդ հավաստի մահ է մեր ամբողջ քաղաքականությանը և Խորհրդային իշխանությանը Կովկասում:

Պատահականությունն է, վոր այդ վտանգն զգացել են մեր ընկերները Վրաստանում: Վրացական այդ շովինիզմը, վոր անցել է հայերի և ադրբեջանցիների դեմ ուղղված հարձակման,

վրդովեցրեց Վրաստանի կոմկուսակցությանը: Պատահականությունն է, վոր Վրաստանի կոմկուսակցությունը, վորն իր լեզալ գոյության որից յերկու համագումար է ունեցել, ամեն անգամ միահամուռ կերպով մերժել է ուկլոնիստ ընկերների պոդֆիան, վորովհետև առանց Անդրկովկասյան ֆեդերացիայի Կովկասում խաղաղություն պահպանել չի կարելի, հավասարություն հաստատել չի կարելի: Ձի կարելի թույլ տալ, վոր մի ազգություն լինի, իսկ մյուսը — վոչ: Այդ զգացին մեր ընկերները: Ահա թե ինչու յերկու տարվա պայքարի ընթացքում Մդիվանիի կողմնակիցները ներկայացնում են մի փոքրիկ խմբակ, վորը տապալկեց կուսակցության կողմից հենց Վրաստանում:

Նույնպես պատահականն է, վոր ընկ. Լենինն այնպես շատպում եր և պնդում, վոր ֆեդերացիան կիրառվի անհապաղ: Պատահականն է և այն, վոր մեր Կենտկոմը յերիցս հաստատեց ֆեդերացիայի անհրաժեշտությունը Անդրկովկասում, վոր ունի իր ԿԳԿ և իր գործադիր իշխանությունը, վորի վորոշումները պարտադիր են հանրապետությունների համար: Պատահականն է այն, վոր յերկու հանձնաժողովներն էլ — թե ընկ. Չերժինսկու, թե ընկ. Կամենսկի (Կուլբիշևիի հետ) — գալով Մոսկվա, ասացին, վոր առանց ֆեդերացիայի յուրազնալ չի կարելի:

Վերջապես պատահականն է և այն, վոր „Социалистический Вестник“-ի մենշևիկները գովարանում են մեր ուկլոնիստ-ընկերներին՝ ֆեդերացիայի դեմ պայքարելու համար, ձեռքերի վրա յեն բարձրացնում նրանց, նման զնման սիրի:

Անցնում եմ, ընկերներ, այն միջոցների, այն ուղիների քննության, վորոնց ոգնությամբ մենք պետք է հաղթահարենք այս յերեք հիմնական ֆակտորները, վորոնք արգելակում են միավորումը՝ վելիկոուսական շովինիզմը, փաստական անհավասարությունը և տեղական նացիոնալիզմը, մանավանդ այն դեպքում, յերբ նա դառնում է շովինիզմ: Այս ամբողջ ժառանգությանը, ժողովուրդների մերձեցումը դժվարացնող այս հին ժառանգությանը անցավազինորեն վերջ տալու միջոցներից յես կնշեմ միայն յերեքը:

Առաջին միջոցը. ձեռք առնել ամեն միջոց, վորպեսզի խորհրդային իշխանությունը հանրապետությունների մեջ դառնա հասկանալի և հարազատ, վորպեսզի խորհրդային իշխանությունը մեզ մոտ լինի վոչ միայն ուսական, այլև ազգամիջյան: Դրա

համար անհրաժեշտ ե, վոր վոչ միայն դպրոցները, այլև բոլոր հիմնարկները, բոլոր որգանները — թե իշխանության և թե խորհրդային — քայլ առ քայլ ազգայնացվեն, նրանք գործեն մասսաներին հասկանալի լեզվով, նրանք գործեն տվյալ ժողովրդի կենցաղի համապատասխան պայմաններում: Միայն այս դեպքում մենք հնարավորություն կունենանք խորհրդային իշխանությունը ռուսականից դարձնել աղգամիջյան իշխանություն, մերձավոր, հասկանալի և հարազատ բոլոր հանրապետությունների աշխատավոր մասսաների համար, մանավանդ նրանց համար, ովքեր տնտեսական և կուլտուրական տեսակետից հետ են մնացել:

Յերկրորդ միջոցը, վոր կարող եր դուրացնել մեր գործը՝ ցարիզմից և բուրժուազիայից մեզ մնացած ժառանգությունը վերացնելու, այդ — Հանրապետությունների Միության մեջ կոմիսարիատների աշխարհի կոնստրուկցիան ե, վորը հնարավորություն տար գոնե գլխավոր ազգություններին կոլեզիաների մեջ ունենալու իրենց մարդկանց և վորն ստեղծեր աշխարհի դուրսություն, վոր առանձին հանրապետությունների կարիքներն ու պահանջներն անպայման բավարարվեին:

Յերրորդ միջոցը. անհրաժեշտ է, վոր մեր բարձրագույն որգանները կազմում լինի աշխարհի որդան, վորն անդրադարձներ, առանց բացառության, բոլոր հանրապետությունների ու ազգությունների կարիքներն ու պահանջները: Յեւ ցանկանում եմձեր ուշադրությունը դրավել հատկապես այս վերջինի վրա:

Յեթի մենք կարողանայիք Միութենական ԿԳԿ կազմի մեջ հաստատել յերկու պալատ, վորոնցից մեկն ընտրվեր Խորհուրդների Միութենական համագումարում, ազգություններից անկախ, իսկ մյուսն ընտրվեր հանրապետությունների և մարզերի կողմից (հանրապետությունները՝ հավասարաչափ, ազգային մարզերը՝ նույնպես հավասարաչափ) և հաստատվեյին նույն այդ Հանրապետությունների Միության խորհուրդների համագումարի կողմից,—յես կարծում եմ, վոր մենք այն ժամանակ մեր բարձրագույն հիմնարկների կազմի մեջ կունենայինք, առանց բացառության, բոլոր պրոլետարական խմբերի վոչ միայն դասակարգային շահերի, այլև զուտ ազգային պահանջների անդրադարձումը։ Մենք կունենայինք մի օրգան, վորը կանդրադարձներ Հանրապետությունների Միության տերիտորիայի վրա ապրող ազգությունների, ժողովուրդների և ցեղերի առանձնահատկությունները։

տուկ պահանջները: Ձի կարելի, ընկերներ, մեր պայմաններում,
յերբ Միությունն ընդհանուր առմամբ ընդգրկում է 140 միլիոն
նից վոչ պակաս մարդ, վորոնցից 65 միլիոնը վոչ-ուսաներ են,—
այդպիսի պետության մեջ չի կարելի կառավարել մոտդ, Մոսկ-
վայում, բարձրագույն որգանում չունենալով այդ ազգություն-
ների ներկայացուցիչներին, վորոնք անդրադարձնելին վոչ միայն
ամբողջ պրոլետարիատի ընդհանուր շահերը, այլև ազգային
առանձնահատուկ, սպեցիֆիկ շահերը:

Առանց դրան, ընկերներ, կառավարել չի կարելի: Մեր ձեռքում չունենալով այդ բարոյետը, չունենալով այն մարդկանց, վերոնք ընդունակ են ձևակերպելու առանձին ազգություններին այդ հատուկ կարիքները,—կառավարել չի կարելի:

Յերկիրը կառավարելու յերկու ձև կա.—մի ձևն այն է, յերբ ապարատը պարզեցրած է, և վերևում բազմած է, ասենք, մի խումբ կամ մեկ մարդ, վորը տեղերում ունի ձեռքեր ու աչքեր՝ հանձին նահանգապետների: Կառավարելու շատ հասարակ ձև է այդ, ընդվորում յերկրի գլուխը յերկիրը կառավարելով, ստանում է այն տեղեկությունները, վոր կարելի յե ստանալ նահանգապետներից, և գլուխը իրեն մխիթարում է այն հույսով, վոր ինքը աղնիվ և ուղիղ է կառավարում: Այնուհետև ծագում են բաղխումներ, բաղխումները դառնում են կոնֆլիկտներ, կոնֆլիկտները՝ ապստամբություններ: Այնուհետև ապստամբությունները ճնշվում են: Կառավարման այդպիսի սխտեմը մեր սխտեմը չէ, առ այդ՝ չափազանց թանգ է, թեև պարզ է: Մենք խորհրդային յերկրում պետք է ընդունենք կառավարման այնպիսի սխտեմ, վորը հնարավորություն տա ճշտորեն նախագուշակելու բոլոր փոփոխությունները, բոլոր հանգամանքները թե գյուղացիների մեջ, թե ազգությունների մեջ, թե այսպես ասած՝ այլազգիների մեջ, թե ուսանների մեջ, վորպեսզի մեր բարձրագույն որդանների սխտեմում լինեն մի շարք բարոմետրներ, վորոնք գուշակեն ամեն մի մոտ լինեն մի շարք բարոմետրներ, վորոնք գուշակեն ամեն մի փոփոխություն, հաշվի առնեն ու կանխեն թե բաամայական փոփոխություն, հաշվի առնեն ու կանխեն թե Կրոնշտադտը և թե շարժումը, թե բանդիտական շարժումը, թե Կրոնշտադտը և թե ամեն տեսակի հնարավոր փոթորիկ ու ձախորդություն: Կառավարման խորհրդային սխտեմ է այս: Սրա համար է, վոր նա կոչվում է խորհրդային իշխանություն, ժողովրդական իշխանություն, վոր հենվելով ստորին խավերի վրա՝ ամենից շուտ է ըմբռնում ամեն մի փոփոխություն, ձեռք է առնում համապա-

տախան միջոցներ և ժամանակին և շտկում գիծը, յեթե այն ծոված է,—ինքն իրեն քննադատում և և գիծը շտկում: Կառավարման այդ սխտեմը խորհրդային սխտեմ է, և այդ պահանջում է, վոր մեզ մոտ բարձրագույն որդանների սխտեմում լինեն այնպիսի որդաններ, վորոնք անդրադարձնեն ազգային կարիքներն ու պահանջները լիովին:

Առարկություն կա, թե այդ չբարդացնի կառավարման ամբողջ սխտեմը, վոր այդ նոր որդաններ կալելացնի: Այդ ճիշտ է: Մինչև այժմ մենք ունեյինք ՌՍԽՖՍՀ ԿԳԿ, հետո ստեղծեցինք Միության ԿԳԿ, այժմ Միության ԿԳԿ-ն, ինչպես յերևում է, ստիպված ենք բաժանելու յերկու մասի: Ուրիշ յեւք չկա: Յես նշեցի, վոր կառավարման ամենապարզ ձևն է՝ մի մարդ կարգել և նրան տալ նահանգապետներ, բայց Հոկտեմբերից հետո այդպիսի եքսպերիմենտներով դրադվել չի կարելի: Սխտեմը բարդացել է, բայց այդ դուրացնում է կառավարելը և ամբողջ կառավարումը դարձնում է խսկական խորհրդային: Ահա թե ինչու յես կարծում եմ, վոր համագումարը պետք է վորոշում կայացնի հիմնելու մի հատուկ որդան—յերկրորդ պալատ՝ Միության ԿԳԿ կազմի մեջ, վորպես միանգամայն անհրաժեշտ որդան:

Յես չեմ ասի, վոր Միության ժողովուրդների միջև աշխատակցությունը կանոնավորելու կատարյալ ձևն է այդ, չեմ ասի, վոր գիտության վերջին խոսքն է այդ. բնավ յերբեք: Ազգային հարցը մենք կրկին կքնենք և բազմիցս, վորովհետև ազգային է միջազգային պայմանները փոխվում են և ելի կարող են փոխվել: Յես նույնիսկ ընդունում եմ, վոր կարող է պատահել մենք ստիպված լինենք միքանի կոմիսարիատներ, վոր մենք ձուլում ենք Հանրապետությունների Միության կազմի մեջ, հետո անջատել, յեթե փորձը ցույց կտա, վոր միքանի կոմիսարիատներ ձուլվելով՝ բացասական արդյունք են տվել:

Բայց մի բան պարզ է, վոր տվյալ պայմաններում և տվյալ հանգամանքներում ավելի լավ մեթոդ և ուրիշ՝ ավելի համապատասխան որդան մեր տրամադրության տակ չկա: Ավելի լավ միջոց և ուրիշ ճանապարհ՝ այնպիսի որդան ստեղծելու համար, վոր կարող լինի անդրադարձնել առանձին հանրապետությունների ներսում տեղի ունեցող բոլոր տատանումները և բոլոր փոփոխությունները,—մենք առայժմ չունենք, քան յերկրորդ պալատ հիմնելը: Ինքնին հասկանալի յե, վոր յերկրորդ պալատում

պետք է ներկայացվեն վոչ միայն այդ չորս հանրապետությունները, վորոնք միավորվել են, այլև բոլոր ժողովուրդները, վորովհետև խոսքը վոչ միայն ձևականորեն միավորված (թվով չորս) հանրապետությունների մասին է, այլև բոլոր ժողովուրդների ու ազգությունների մասին: Ուստի և մենք պետք է ընտրենք այնպիսի ձև, վորն անդրադարձներ առանց բացառության բոլոր ազգությունների և հանրապետությունների պահանջները:

Յես յեղրափակում եմ, ընկերներ: Ուրեմն՝ ազգային հարցի կարևորությունը վորոշվում է միջազգային դրության նոր ստուգիչալով, նրանով, վոր մենք պետք է այստեղ՝ Ռուսաստանում, մեր ֆեդերացիայում ազգային հարցը լուծենք ուղիղ, ուրինակելի, վորպեսզի որինակ տանք Արևելքին, վորը մեր հեղափոխության ծանր ռեզիլիներն են, և դրանով ուժեղացնենք նրանց փտահությունը, նրանց ձգտումը դեպի մեր ֆեդերացիան: Ներքին դրության տեսակետից նեպի պայմանները, վեփեկոտեսական շովինիզմը և տեղական շովինիզմը նույնպես մեզ պարտադրում են ընդգծել ազգային հարցի կարևորությունը:

Յես այնուհետև ասացի, վոր ազգային հարցի ելությունը, այդ ուղիղ հարաբերությունների սահմանում և նախկին գերիշխող ազգի պրոլետարիատի և նախկին վոչ-գերիշխող ազգերի գյուղացիության միջև, և վոր այդ տեսակետից, ազգային հարցի կոնկրետ ձևը տվյալ մոմենտում արտահայտվում է նրանով, վոր ուղիներ գտնենք, միջոցներ գտնենք կանոնավորելու ժողովուրդների աշխատակցությունն ու համակցությունը Հանրապետությունների Միության մեջ, միասնական պետության մեջ:

Յես խոսեցի նաև այն ֆակտորների մասին, վորոնք նպաստում են ժողովուրդների այդպիսի մերձեցմանը. յես խոսեցի այն ֆակտորների մասին, վորոնք դժվարացնում են այդպիսի միավորումը: Յես հատուկ կանգ առա վեփեկոտեսական շովինիզմի վրա, վորպես ամբացող ուժի: Այդ ուժը հիմնական վտանգ է, վոր կարող է խախտել անցյալում ձևված ժողովուրդների վրաստահությունը դեպի ոռոսական պրոլետարիատը: Այդ մեր ամենափտանգավոր թշնամին է, վորին պետք է տապալենք, վորովհետև յեթե մենք այդ տապալենք, ապա ՊԽՍՍ-ով կտապալենք և այն նացիոնալիզմը, վոր պահպանվել է և վոր ծավալվում է առանձին հանրապետություններում:

Այնուհետև: Մենք կանգնած ենք այն վտանգի առջև, վոր

մի շարք ընկերներ կարող են մեզ հրել մի քանի ազգություններ
 րի արտոնություններ տալու ճանապարհի վրա՝ ի վրաս մյուս-
 ների: Յես ասացի, վոր մենք այդ ճանապարհի վրա կանգնել չենք
 կարող, վորովհետեւ այդ կնշանակի տեղական ամենաաշխատակա-
 ւամենաշովինիստական նացիոնալիզմի զարգացում, վորովհետեւ
 այդ կարող ե խախտել ազգային խաղաղությունը և սպանե-
 րոտարազգի մասսաների հավատը դեպի խորհրդային իշխանու-
 թյունը:

Յես ասացի նաեւ, վոր հիմնական միջոցը, վոր մեզ հնարավորու-
 թյուն կտա ավելի անհիմադազին ճանապարհով վերացնելու
 միավորմանը խանգարող այդ ֆակտորները, ԿԳԿ կազմում յերկ-
 րորդ պալատ հիմնելն է, վորի մասին յես ավելի բացահայտորեն
 խոսեցի Կենտկոմի փետրվարյան պլենումում և վորի մասին թե-
 դիմներում խոսվում է ավելի քողարկված ձևով, վորպեսզի հնա-
 րավորություն տրվի ընկերներին, թերեւ, նշելու, գտնելու ու-
 ըրի՝ ավելի ձկուն ձև, ուրիշ՝ ավելի համապատասխան որդան,
 վոր կարողանա անդրադարձնել ազգությունների շահերը:
 Սրանք են յեզրակացությունները:

Յես կարծում եմ, վոր կանգնելով այդ ճանապարհի վրա, մեզ
 կհաջողվի ճիշտ լուծել ազգային հարցը, մենք կհասնենք այն
 բանին, վոր լայն կշարքենք պրոլետարական հեղափոխության
 դրոշմը և դրա շուրջը կհավաքենք այն Արեւելի յերկրների հա-
 մակրությունն ու վստահությունը, վորը մեր հեղափոխության
 ծանր ոեղերմներն են և կարող են վճռական դեր խաղալ պրոլե-
 տարիատի ու իմպերիալիզմի ապագա բաղխումների մեջ: (Ծա-
 փ ա հ ա ր Թ յ ու ն ն ե ր):

Ընկերներ, նախքան ազգային հարցի սեկ-
 ցիայի աշխատանքները մասին հաղորդելը,
 թույլ տվեք ինձ յերկու կետի վերաբերյալ առարկելու այն հո-
 տորներին, վորոնք արտահայտվեցին իմ զեկուցման առթիվ: Այդ
 կխլի ընդամենը մոտ 20 քույե, վոչ ավելի:

Առաջին հարցն այն հարցն է, վոր մի խումբ ընկերներ՝ Բու-
 խարինի և Ռակովսկու գլխավորությամբ, չափազանց ուռցրին
 ազգային հարցի նշանակությունը, չափազանցրին այն և ազգային
 հարցի պատճառով աչքաթող արին սոցիալական հարցը՝ բանվոր
 դասակարգի իշխանության հարցը:

Մինչդեռ մեզ՝ կոմունիստներին համար պարզ է, վոր մեր ամ-
 բողջ աշխատանքի հիմքն է բանվորները իշխանության ամբա-
 պնդման աշխատանքը և դրանից հետո միայն մեր առաջ ծառա-
 նում է ուրիշ հարց, շատ կարեւոր՝ սակայն առաջինին յենթակա-
 մի հարց՝ ազգային հարցը: Մեզ ասում են, թե չի կարելի ազ-
 գություններին վերավորել: Այդ միանգամայն ուղիղ է. յես
 դրան համաձայն եմ, — նրանց չպետք է վերավորել: Բայց դրանից
 ստեղծել նոր թեորիա այն մասին, վոր վելիկոուսական պրո-
 լետարիատին պետք է դնել նախկին ճնշված ազգությունների
 նկատմամբ վոչ-իրավահավասար դրության մեջ, — այդ նշանա-
 կում է՝ անհարիր բան ասել: Այն, ինչ ընկ. Լենինի հոգվածում
 վոճի դարձվածք է կազմում, ընկ. Բուխարինը դարձրեց մի ամ-
 բողջ լոզունգ: Մինչդեռ պարզ է, վոր պրոլետարական դիկտա-
 տուրայի քաղաքական հիմքն ամենից առաջ գլխավորապես՝
 կենտրոնական, արդյունաբերական ռայոններն են, և վոչ թե
 ծայրագավառները, վորոնք ինքնին գյուղացիական յերկրներ
 են: Յեթե մենք հակվենք դեպի գյուղացիական ծայրագավառ-
 ները, ի վրաս պրոլետարական ռայոնների, ապա կարող է

ձեռքովածք առաջանալ պրոլետարիատի ղեկառուութեան սխառ-
մում: Այս վտանգավոր է, ընկերներ: Քաղաքականութեան մեջ
չի կարելի չափազանցութեաններէ մեջ ընկնել, ինչպէս չի կա-
րելի չանել այն, ինչ անհրաժեշտ է:

Պետք է հիշել, վոր բացի ժողովուրդների ինքնորոշման իրա-
վունքից, գոյութիւն ունի նաև բանվոր դասակարգի իրավունքը՝
ամրապնդելու իր իշխանութիւնը, և այս վերջին իրավունքին
յենթակա չէ ինքնորոշման իրավունքը: Լինում են դեպքեր, յերբ
ինքնորոշման իրավունքը հակասում է ուրիշ՝ բարձրագույն իրա-
վունքի՝ իշխանութիւնն իր ձեռքը վերցրած բանվոր դասա-
կարգի իրավունքին՝ ամրապնդելու իր իշխանութիւնը: Այդպիսի
դեպքերում, — այդ պետք է ուղղակի ասել, — ինքնորոշման իրա-
վունքը չի կարող և չպետք է արդելք հանդիսանա բանվոր դա-
սակարգի իրավունքին՝ իրականացնելու իր ղեկառուութեան: Առա-
ջինը պետք է նահանջի յերկրորդի հանդեպ: Այդպէս էր, որինսով՝
1920 թվին, յերբ մենք ստիպված ելինք հոգուտ բանվոր դասա-
կարգի իշխանութեան պաշտպանութեան վարչապալի վրա գնալ:

Ուստի չպետք է մոռանալ, վոր ազգութիւններին խոստում-
ներ շուսյելով, ազգութիւնների ներկայացուցիչներէ առաջ ու-
վերանմանք անելով, ինչպէս այդ արեցին ներկա համագումարում
միքանի ընկերներ, չպետք է մոռանալ, վոր ազգային հարցի գոր-
ծողութեան ասպարեզը և նրա՝ աշխատեալ ասած՝ իրավասութեան
սահմանները մեր արտաքին և ներքին պայմաններում սահմա-
նափակվում են «բանվորական հարցի» գործողութեան ասպարե-
զում, մի հարց, վոր բոլոր հարցերից հիմնականն է:

Այստեղ շատ հենվեցին վրադիմիք Իլյիչի տողերի և հոգված-
ներէ վրա: Յես չեյի ցանկանա մեջբերումներ անել իմ ուսուցիչ,
ընկ. Լենինից, քանի վոր նա այստեղ չէ, և յես վախենում եմ՝
մի գուցե սխալվեմ և վոչ պատեհ մեջբերում անեմ: Բայց և այն-
պիսի՝ յես ստիպված եմ հիշատակել վոչ մի առարկութիւն չվերց-
նող, վոչ մի թուրիմացութեան տեղիք չտվող յերկու տող, վոր-
պեսզի ընկերները չտարակուսեն ազգային հարցի տեսակարար
կշռի մասին: Քննելով Մարքսի նամակն ազգային հարցի մասին,
ընկ. Լենինը ինքնորոշման վերաբերյալ իր հոգվածում հանգում է
այս յեզրակացութեան. — «բանվորական հարցի համեմատութեամբ
ազգային հարցի ստորադաս դրութիւնը Մարքսի համար կա-
կածից դուրս է»: Այս միայն յերկու տող է, բայց այս վճռում

և ամեն ինչ: Ահա այս պետք է իրենց ականջին ող անեն մեր
միքանի ջանադիր ընկերները:

Յերկրորդ հարցը վերկուտուսական շովինիզմի և տեղական
շովինիզմի մասին է: Այստեղ արտահայտվեցին ընկ. Ռակոլնիկին,
և մանավանդ ընկ. Բուխարինը, վորն առաջարկեց դուրս գցել
այն կետը, ուր խոսվում էր տեղական շովինիզմի փաստակարու-
թեան մասին: Իբր թէ կարելի էր զբաղվել այնպիսի ձեռն-
հետ, ինչպէս տեղական շովինիզմն է, յերբ կա այնպիսի «Գո-
դիաթ», ինչպէս վերկուտուսական շովինիզմն է: Ընդհանրապէս
ընկ. Բուխարինը զղջացող տրամադրութեան ունէր: Այդ հասկա-
նալի յե. — տարիներով նա մեղանչել է ազգութիւնների հանդեպ՝
Ժխտելով ինքնորոշման իրավունքը, — ժամանակ է վերջապէս նաեւ
զղջալու: Բայց, զղջալով, նա ընկավ մյուս ծայրահեղութեան մեջ:
Չվարճալի յե, վոր ընկ. Բուխարինը կոչ է անում կուսակցու-
թեանը հետևել իր որինակին և նույնպէս զղջալ, թեև ամբողջ
աշխարհը զիտի, վոր կուսակցութեանը այս հարցում զղջալու
վոչինչ չունի, վորովհետև նա իր գոյութեան հենց սկզբից
(1898 թ.) ընդունել է ինքնորոշման իրավունքը: Բանն այն է,
վոր ընկ. Բուխարինը չի հասկացել ազգային հարցի ելութիւնը:
Յերբ ասում են, թէ ազգային հարցում պետք է զխալուր տեղ
տալ վերկուտուսական շովինիզմի դեմ պայքարելուն, դրանով
ցանկանում են նշել կոմունիստի պարտականութիւնը, դրանով
ցանկանում են ասել, վոր ոուս կոմունիստը պարտավոր է ինքը
պայքար մղել ոուս շովինիզմի դեմ: Յեթե վոչ-ուրս, այլ Թուր-
քեստանի կամ վրացի կոմունիստները ձեռնարկեյին պայքարելու
ուսական շովինիզմի դեմ, ապա դրանց այդ պայքարը կվորա-
կեյին վորպէս հակաուսական շովինիզմ: Այդ կեճճեր ամբողջ
գործը և կամրապնդեր վերկուտուսական շովինիզմը: Միայն ոուս
կոմունիստները կարող են իրենց վրա վերցնել պայքարը վերի-
կուտուսական շովինիզմի դեմ և այդ հասցնել մինչև վերջը:

Իսկ ի՞նչ են ուզում ասել, յերբ առաջարկում են պայքարել
տեղական հակաուսական շովինիզմի դեմ: Իրանով ուզում են
շեշտել տեղական կոմունիստների պարտականութիւնը, վոչ-ուրս
կոմունիստների պարտականութեանը՝ պայքարելու իրենց շովի-
նիզմի դեմ: Միթէ կարելի յե Ժխտել, վոր թեքումներ դեպի հա-
կաուսական շովինիզմը՝ կան: Հո ամբողջ համագումարը պարզա-
պէս տեսավ, վոր տեղական, վրացական, բաշկիրական և այլ շո-

վինիզմ գոյութուն ունի և վոր դրա դեմ պետք է պայքարել։ Ռուս կոմունիստները չեն կարող պայքարել թաթարական, վրացական, բաշկիրական շովինիզմի դեմ, վորովհետև յեթե ուրեք կոմունիստն իր վրա վերցնի թաթարական կամ վրացական շովինիզմի դեմ պայքարելու ծանր խնդիրը, ապա դրա այդ պայքարը կվորակվի վորպես վելիկոռուսական շովինիզմի պայքար-թաթարների և վրացիների դեմ։ Այդ կիսճեղք ամբողջ գործը։ Միայն թաթար, վրացի և այլ կոմունիստները կարող են պայքարել թաթարական, վրացական և այլ շովինիզմի դեմ, միայն վրացական կոմունիստները կարող են հաջողությամբ պայքարել իրենց վրացական նացիոնալիզմի կամ շովինիզմի դեմ։ Վոչ-ուրեք կոմունիստների պարտականությունն է այդ։ Ահա թե ինչու անհրաժեշտ է թեղիսներում շեշտել ուրեք կոմունիստներին (յես նկատի ունեմ պայքարը վելիկոռուսական շովինիզմի դեմ) և վոչ-ուրեք կոմունիստների (յես նկատի ունեմ պայքարը հակահայկական, հակաթաթարական, հակառուսական շովինիզմի դեմ) այդ յերկկողմանի խնդիրը։ Առանց դրա թեղիսները դուրս կգան միակողմանի, առանց դրա վոչ մի ինտերնացիոնալիզմ՝ վոչ պետական և վոչ ել կուսակցական շինարարության մեջ՝ չի կարելի ստեղծել։

Յեթե մենք պայքար մղենք վելիկոռուսական շովինիզմի դեմ, ապա այդ պայքարը կքողարկի թաթարական և այլ շովինիստների պայքարը, վորը տեղերում ծալվում է և վորը վտանգավոր է մանավանդ այժմ՝ նեպի պայմաններում։ Մենք չենք կարող պայքար չմղել յերկու Ֆրոնտի վրա, վորովհետև միայն յերկու Ֆրոնտի վրա պայքարելու պայմանով (մի կողմից վելիկոռուսական շովինիզմի դեմ, վորը հիմնական վտանգ է հանդիսանում մեր շինարարական աշխատանքում, և մյուս կողմից տեղական շովինիզմի դեմ) կարելի կլինի հաջողություն ունենալ, վորովհետև առանց այդ յերկկողմանի պայքարի վոչ մի գոյութուն չի լինի ուրեք և ոտար ազգությունների բանվորների ու գյուղացիների միջև։ Հակառակ դեպքում կարող է ստացվել տեղական շովինիզմի խրախուսանք, վորը մենք թույլ տալ չենք կարող։

Թույլ տվեք այստեղ ել միքանի տող հիշատակել ընկ. Լենինից։ Յես այդ չեյի անի, բայց վորովհետև մեր համադրումներում կան շատ ընկերներ, վորոնք ընկ. Լենինից մեջբերումներ են անում ծուռ ու շիտակ, նրան աղավաղելով, թույլ տվեք

կարգալ միքանի խոսք ընկ. Լենինի՝ բոլորիդ հայտնի մի հոդվածից։

«Պրոլետարիատը պետք է պահանջի «իր» ազգի կողմից ճշնշվող գաղութների և ազգերի քաղաքական անջատում։ Հակառակ դեպքում պրոլետարիատի ինտերնացիոնալիզմը կմնա դատարկ հնչյուն։ ճշնշվող և ճշնշող ազգի բանվորների միջև հնարավոր չի լինի վոչ վստահություն, վոչ ել դասակարգային համերաշխություն»*)։

Այս, այսպես ասած, գերիշխող կամ նախկին գերիշխող ազգի պրոլետարների պարտականությունն է։ Այնուհետև նա խոսում է անցյալում ճշնշված ազգությունների պրոլետարների կամ կոմունիստների պարտականության մասին։

«Մյուս կողմից, ճշնշվող ազգության սոցիալիստներն առանձնապես պետք է պաշտպանեն և կյանքում կիրառեն ճշնշված ազգության բանվորների լրիվ և անպայման—այդ թվում նաև կազմակերպական—միասնականությունը՝ ճշնշող ազգի բանվորների հետ։ Առանց դրա հնարավոր չի պաշտպանել պրոլետարիատի ինքնուրույն քաղաքականությունը և նրա դասակարգային համերաշխությունը ուրիշ յերկրների պրոլետարիատի հետ՝ բուրժուազիայի բոլոր և ամեն տեսակի արարքների, դավաճանությունների և սրիկայությունների դեպքում, վորովհետև ճշնշված ազգերի բուրժուազիան ազգային ազատագրության լողունդները մշտապես դարձնում է բանվորներին խաբելու մի միջոց»**)։

Ինչպես տեսնում եք, յեթե գնանք ընկ. Լենինի հետքերով,— իսկ այստեղ ընկերներից վոմանք յերգվեցին նրա անունով,— ապա ուրեմն անհրաժեշտ է յերկու թեղիսներն ել, ինչպես վելիկոռուսական շովինիզմի, այնպես ել տեղական շովինիզմի դեմ պայքարելու մասին թողնել բանաձևում, իբրև մի յերևույթի յերկու կողմեր, ընդհանրապես շովինիզմի դեմ պայքարելու վերաբերյալ թեղիսներ։

Յես սրանով վերջացնում եմ իմ առարկություններն այն հուսուրների դեմ, վորոնք այստեղ արտահայտվեցին։

*) Լենին, Սոցիալիստական հեղափոխությունը և ազգերի ինքնորոշման իրավունքը, Յերկեր, հ. XIX, էջ 41, 2-րդ և 3-րդ ուրեք. հրատ.։ Սմբ.։

**) Նույն տեղ։

Այնուհետև թույլ տվեք ինձ հաղորդելու ազգային հարցի սեկցիայի աշխատանքների մասին: Սեկցիան հիմք ընդունեց Կենտկոմի թեզիսները: Սեկցիան այդ թեզիսներին վեց կետերը՝ 1, 2, 3, 4, 5 և 6—թողեց անփոփոխ: Սեկցիայում տեղի ունեցող պայքար և ամենից առաջ այն մասին, թե արդյոք նախապես հարկավոր է ավտոնոմ հանրապետություններն առանձնացնել ՌՍՖՍՀ կազմից, այս առանձնացնել Կովկասի անկախ հանրապետությունները Անդրկովկասյան ֆեդերացիայի կազմից, վերապահի նրանք ինքնուրույն կերպով մտնեն, թե՞ հարկավոր է: Այս վրացի ընկերներին մի մասի առաջարկն էր, վորը, ինչպես հայտնի չէ, վրացական, հայկական, ադրբեջանյան պատվիրակությունների կողմից համակրանքի չի հանդիպում: Սեկցիան քննարկեց այս հարցը և հսկայական մեծամասնությամբ արտահայտվեց հոգուտ այն բանի, վոր պահպանվի թեզիսներում դարգացված դրությունը, այսինքն՝ ՌՍՖՍՀ մնա իբրև ամբողջական մի կազմություն, Անդրկովկասյան ֆեդերացիան՝ նույնպես իբրև ամբողջական մի կազմություն և այս ձևով մտնի հանրապետությունների Միություն մեջ: Վրաց ընկերների մի մասի բոլոր առաջարկները, սակայն, չբավարկվեցին, քանի վոր այդ առաջարկների հեղինակները, տեսնելով, վոր իրենց առաջարկները համակրանքի չեն արժանանում՝ հանեցին: Այս հարցի շուրջը տեղի ունեցավ լուրջ պայքար: Յերկրորդ հարցը, վորի շուրջը տեղի ունեցավ պայքար, այդ այն հարցն էր, թե ինչպես կազմավորել յերկրորդ պալատը: Ընկերների մի մասը (փոքրամասնությունը) առաջարկում էր վերին կամ յերկրորդ պալատի կազմի մեջ մտցնել վոչ թե բոլոր հանրապետությունների, ազգությունների ու մարզերի ներկայացուցիչներին, այլ ստեղծել չորս հանրապետությունների՝ ՌՍՖՍՀ, Անդրկովկասյան ֆեդերացիայի, Բելոռուսիայի և Ուկրաինայի ներկայացուցչության հիմունքներով: Մեծամասնությունն այս առաջարկը չընդունեց, և սեկցիան արտահայտվեց այս առաջարկի դեմ, վճռելով, վոր ավելի նպատակահարմար կլինի յերկրորդ պալատը կազմել այնպես, վոր այնտեղ հավասարություն սկզբունքներով ներկայացվեն բոլոր հանրապետությունները (թե անկախ, թե ավտոնոմ) և բոլոր ազգային մարզերը: Յես շարժառիթները չպիտի արտահայտեմ այստեղ, քանի վոր փոքրամասնության ներկայացուցիչ ընկ. Ռափուսիկին այստեղ հանդես է գալու իր առաջարկը հիմնավորելու

համար, վորը սեկցիայում չի անցել: Յերբ նա արտահայտվի, յես նույնպես կարտահայտեմ իմ դիտողությունները: Նմանապես պայքար տեղի ունեցավ վոչ այնքան կատարի՝ այն հարցի շուրջը, թե արժե՞ արդյոք այս թեզիսների մեջ մտցնել այնպիսի ուղղում, վորը նշեր, վոր անհրաժեշտ է ազգային հարցը լուծելիս կողմնորոշվել վոչ միայն Արևելքով, այլև Արևմուտքով: Սեկցիան քվեարկեց այս ուղղումը: Սա փոքրամասնության ուղղումը: Յես այս հարցի առթիվ նույնպես կխոսեմ այն ժամանակ, յերբ արտահայտվի ընկ. Ռափուսիկին: Յես կկարդամ այն ուղղումները, վորոնք մեզ մոտ անցել են: Վեց կետ մենք ընդունել ենք անվերապահորեն: 7-րդ կետում, յերկրորդ արգաց, յերրորդ տող՝ «Այս պատճառով վճռական պայքար» խոսքերից առաջ մտցնել հետևյալը.

«Մի շարք ազգային հանրապետություններում (Ուկրաինա, Բելոռուսիա, Ադրբեջան, Թուրքեստան) դրությունը բարդանում է նրանով, վոր խորհրդային իշխանություն հիմնական պատվանդանը հանդիսացող բանվոր դասակարգի նշանակելի մասը պատկանում է վելիկոուս ազգին: Այս շրջաններում քաղաքի ու գյուղի, բանվոր դասակարգի և գյուղացիության զոդումը ամենախիստ խոչընդոտի յես հանդիպում վելիկոուսական շովինիզմի մնացորդների մեջ ինչպես կուսակցական, նույնպես և խորհրդային օրգաններում: Այս պայմաններում ուսական կուլտուրայի առավելությունների վերաբերյալ խոսակցությունները և այն դրությունն առաջադրումը, թե ավելի բարձր ուսական կուլտուրայի հաղթանակն անխուսափելի յես ավելի հետամնաց ժողովուրդների (ուկրաինական, ադրբեջանյան, ուզբեկյան, կիրգիզյան և այլն) կուլտուրայի նկատմամբ՝ վոչ այլ ինչ են, բայց յեթե մի փորձ ամրապնդելու վելիկոուս ազգի տիրապետությունը»:

Այս ուղղումը յես ընդունեցի, վորովհետև նա բարելավում է թեզիսները: Յերկրորդ ուղղումը նույնպես վերաբերում է 7-րդ կետին: «Առանց սրա հիմք չկա հուսալու» խոսքից առաջ մտցնել հետևյալ լրացումը.

«Այս ողնությունն առաջին հերթին պետք է արտահայտվի նրանով, վոր մի շարք գործնական միջոցներ ձեռք առնվեն առաջներում ճնշված ազգությունների հանրապետություններում

ստեղծելու արդյունաբերական ոլորտներ՝ առավելագուցն չափով ներգրավելով տեղական բնակչությանը: Վերջապես, այս ոգնությունը, X համագումարի բանաձևի համաձայն, պետք է ընթանա աշխատավորական մասսաների պայքարին զուգընթաց՝ ընդգեմ նեպի հետևանքով ուժեղացող տեղական ու յեկվոր շահագործիչ վերնախավերի, հանուն իրենց սոցիալական զիրքերի ամրացման: Քանի վոր այս հանրապետությունները գերազանցապես գյուղատնտեսական շրջաններ են, սոցիալական ներքին միջոցառումները պետք է ամենից առաջ ընթանան աշխատավորական մասսաներին պետական ազատ հողային ֆոնդով բավարարելու ուղղությամբ:

Այնուհետև նույն 7-րդ կետում, յերկրորդ արդաց, մեջտեղում, վորտեղ խոսվում է վրացական, ադրբեջանյան և այլ շոնիզմի մասին, մտցնել՝ «հայկական շովինիզմ և այլն»: Հայ ընկերներն ուղեցին, վոր հայերը չվիրավորվեն, վոր իրենց շովինիզմի մասին նույնպես հիշատակվի:

Այնուհետև թեզիսների 8-րդ կետում «միասնական անրաժանելի» բառերից հետո մտցնել հետևյալը. «Հնի ժառանգության նույնպիսի արդյունք պիտի համարել ՌՍՖՍՀ միքանի գերատեսչությունների ձգտումը՝ իրենց յենթարկելու ավտոնոմ հանրապետությունների ինքնուրույն կոմիսարիատները և ճանապարհ հարթելու նրանց վերացման համար»:

Այնուհետև 8-րդ կետի մեջ մտցնել հետևյալը. «և հռչակելով ազգային հանրապետությունների գոյության ու հետագա զարգացման բացարձակ անհրաժեշտությունը»:

Այնուհետև 9-րդ կետ: Ակսել այնպես, ինչպես յես կկարդամ. «Հանրապետությունների Միությունը, վոր ստեղծված է առանձին հանրապետությունների բանվորների ու զրուղացիների հավասարության ու կամավորության սկզբունքով, պրոլետարիատի առաջին փորձն և հանդիսանում անկախ յերկրների միջազգային փոխհարաբերությունների կարգավորման գործում և առաջին քայլը դեպի ապագա Աշխատանքի համաշխարհային խորհրդային հանրապետության ստեղծումը»:

10-րդ կետն ունի «ա» յենթակետ. մինչ այդ մտցրել ենք «ա» յենթակետ հետևյալ ձևով.

«ա) Միության կենտրոնական որդանների կառուցման ժամանակ ապահովվի առանձին հանրապետությունների իրավունքներ

որի ու պարտականությունների հավասարությունը ինչպես նրանց փոխադարձ հարաբերություններում, այնպես էլ Միության կենտրոնական իշխանության վերաբերմամբ»:

Այնուհետև կգա «բ» յենթակետն այն ձևով, ինչ ձևով յեղել է «ա» յենթակետ անունով:

«բ) Միության բարձրագույն որդանների սիստեմում հիմնվի առանց բացառության բոլոր ազգային հանրապետությունների և ազգային մարդերի ներկայացուցչության հատուկ որդան հավասարության սկզբունքներով՝ այդ հանրապետությունների կազմի մեջ մտնող բոլոր ազգությունների ներկայացուցչության հնարավոր հաշվառումով»:

Այնուհետև նախկին «բ» յենթակետը, այժմ «գ» յենթակետ այս ձևով.

«գ) Միության գործադիր մարմինները կառուցվեն այնպիսի սկզբունքներով, վորոնք ապահովում են հանրապետությունների ներկայացուցչների ռեալ մասնակցությունը նրանց մեջ և Միության ժողովուրդների կարեքների ու պահանջների բավարարումը»:

Ապա գալիս է «գ» յենթակետը, լրացումը.

«դ) հանրապետություններին տրամադրվեն բավական լայն ֆինանսական ու մասնավորապես բյուջետային իրավունքներ, վորոնք ապահովեն նրանց սեփական պետական-ադմինիստրատիվ, կուլտուրական ու տնտեսական նախաձեռնության ցուցաբերման հնարավորությունը»:

Այնուհետև գալիս է «գ» յենթակետը, իբրև «յե» յենթակետ.

«յե) ազգային հանրապետությունների ու մարդերի որդանները կառուցվեն գերազանցապես տեղական մարդկանցից, վորոնք զիտեն համապատասխան ժողովուրդների լեզուն, կենցաղը, բարքերն ու սովորույթները»:

Այնուհետև ավելացված է յերկրորդ յենթակետը. Վերջինը կլինի «զ».

«զ) հրատարակվեն հատուկ որենքներ, վորոնք ապահովեն մայրենի լեզվի գործածությունը տեղական ու ազգային ընակմայրենի լեզվի գործածությունը տեղական ու ազգային փոքրամասնություններին սպասարկող չությանն ու ազգային փոքրամասնություններում, բոլոր պետական որդաններում ու հաստատություններում, որենքներ, վորոնք հետադիմեն և հեղափոխական ամբողջ դաժառությամբ պատժեն ազգային իրավունքների և առանձնապես

պետական կուսակցութեան քաղաքականութեան մեջ արտասահմանում՝ կարող եւ տալ Խորհրդային Հանրապետութեաններէ Միութեանն ու Կոմունիստական կուսակցութեանն այն զարմանալի հեղինակութիւնն ու սկզբունքային անկեղծութիւնը, վորոնք նրանցից կատեղծեն կատարյալ մեծութեամբ համաշխարհային պրոլետարիատի պայքարի հենարան ընդդէմ իմպերիալիզմի»:

Ն ա խ ա գ ա հ ո ղ . — Խոսք ունի ընկ. Ստալինը:

Ս տ ա լ ի ն . — Թեեւ ընկ. Ռակովսկին յեռապատիկ փոփոխել եւ քառապատիկ կրճատել եւ այն բանաձեւը, վոր նա առաջարկել եւ սեկցիային, այնուամենայնիւ, յես վճռապես դեմ եմ նման ուզողման, և ահա թե ինչու: Ազգային հարցի վերաբերյալ մեր թեզիսները կառուցված են այնպէս, վոր մենք կարծես մի տեսակ յերեսներս դարձնում ենք դեպի Արեւելք, նկատի ունենալով այն ծանր ռեզերվները, վոր ննջում են այնտեղ: Ամբողջ ազգային հարցը մենք դրել ենք Իլյիչի հոգովածի*) կապակցութեամբ, վորը կարծես թե վոչ մի խոսք չի ասում Արեւմուտքի մասին, վորովհետեւ այնտեղ չե ազգային հարցի կենտրոնը, այլ Արեւելքի զաղութներում ու կիսագաղութներում: Ընկ. Ռակովսկին ուզում եւ, վոր մենք դառնալով դեպի Արեւելք, դրա հետ միասին դառնանք նաեւ դեպի Արեւմուտք: Սակայն այս անկարելի յե, ընկերներ, և անբնական, վորովհետեւ մարդիկ իրենց յերեսը դարձնում են կամ մեկ կողմ, կամ մյուս կողմ, — միեւնոյն ժամանակ յերկու կողմն ել դառնալ անկարելի յե: Մենք չենք կարող և չպետք ե խախտենք թեզիսների ընդհանուր տոնը, նրանց արեւելյան տոնը: Ահա թե ինչու յես կարծում եմ, վոր ընկ. Ռակովսկու ուղղումը պետք ե մերժել:

Ն ա խ ա գ ա հ ո ղ . — Ընկերներ, յես նախ կքվեարկեմ այն ուղղումները, վոր հանձնաժողովն ընդունել եւ անվիճելիարեն, ապա այն ուղղումները, վոր մերժում ե ընկ. Ստալինը և առաջարկում ե ընկ. Ռակովսկին: Ո՞վ ե կողմնակից ընկ. Ստալինի մտցրած ուղղումներին: Բացահայտ մեծամասնութիւն: Ո՞վ ե պաշտպանում ընկ. Ռակովսկու ուղղումը: Ո՞վ ե դեմ: Ուղղումը մերժվում ե: Ընկ. Ռակովսկին դարձյալ ուղղում ունի:

Ռ ա կ ո վ ս կ ի . — Ընկերներ, յերկրորդ ուղղումը շատ ավելի մեծ նշանակութիւն ունի (թեեւ առաջին ուղղումը նույնպէս մեծ նշանակութիւն ունի): Յերկրորդ ուղղումը նշանակութիւն ունի մեզ համար ներսում: Մենք գտնում ենք, — այս ասում եմ բոլոր ուկրաինական ընկերների անունից, — վոր այսօր սեկցիայում խոշոր սխալ կատարվեց, վորտեղ ընդունվեց ընկ. Ստալինի ձեռնարկումը յերկալատ սիստեմի մասին: Ամենից առաջ, ընկերներ, ամեն մի վեճ վերացնելու համար յես հայտարարում եմ, վոր մենք յերկալատ սիստեմի ամենավճռական կողմնակիցներն ենք: Նշանակում ե՝ այս մասին չե խոսքը, այլ ինչ վոր ուրիշ բանի մասին: Ինչի՞ համար ե ստեղծվել յերկալատ սիստեմը: Նրա համար, վոր այն յերաշխիքներ տա առանձին հանրապետութիւններին: Ահա յերկալատ սիստեմի իմաստը: Այն վորոշման դեպքում, վոր ընդունվեց այսօր, յերկալատ սիստեմը վոչ միայն վոչ մի յերաշխիք չի տալիս մեզ, առանձին հանրապետութիւններին, այլ ընդհակառակը՝ այն փաստորեն հաշտեցնում եւ այն սիստեմը, վոր մենք ունենք այժմ՝ ել ավելի ամրապնդում ե այն սիստեմը, վոր մենք ունենք այժմ՝ մի սիստեմ, վորն արտահայտվում ե նրանով, վոր մեզ մոտ 360 պատգամավորից միութենական ԿԳԿ մեջ 280 հոգի, զուցե և ավելի, պատկանում են ՌՍՖՖՆ-ին: 80-ը պատկանում են բոլոր անկախ հանրապետութիւններին՝ միասին վերցրած... Ի՞նչ ընդունեց այսօր հանձնաժողովը: Նա ընդունեց հետեւյալը. վոր այսպէս կոչված յերկրորդ պալատում բոլոր ազգութիւնները, — յես պէս կոչված յերկրորդ պալատում այս խոսքի վրա, — ազգութիւն ուղադրութիւն եմ հրավիրում այս խոսքի վրա, — ազգութիւնները կմասնակցեն հավասար թվով ձայներով: Այսպիսով, ՌՍՖՖՆ 15 ամբողջ հանրապետութիւններից ու մարզերից յուրաքանչյուրը կունենա 4-ական ձայն: Կենտրոնական շրջանը կունենա 4 ձայն, Ուկրաինան կունենա 4 ձայն, Անդրկովկասյան յերեք հանրապետութիւնները՝ 4-ական ձայն, Բելոռուսիան նույնպէս կունենա 4 ձայն: Իսկ ի՞նչ ե ստացվում: Ստացվում ե այն, վոր ՌՍՖՖՆ փաստորեն կունենա 64 կամ 70 ձայն, Ուկրաինան կունենա 4 ձայն, Բելոռուսիան կունենա 4 ձայն: Այն, ընկեր Ստալին, նրա մոտ չափազանց ձեռնառն դրութիւն ե ստացվում, և նա ասում ե. «Յես ճանաչում եմ բոլոր ազգութիւնները, իսկ դուք ահա Կիրդիկային չեք ուզում ճանաչել»:

(Զայն եր. «Ճիշտ է»):

Յեթե այդպէս ե, ապա թույլ տվեք ինձ ասելու ձեզ՝ յես

*) Լեւոնին, Լալ ե քիչ, բայց լալ (1923 թ.), Յերկեր, հ. XXVII: Խմբ.:

պատրաստ եմ ստորագրելու ընկ. Ստալինի ամենառադիկալ նախագիծը, յեթե նա ուզում է, վոր Կիրգիզիան, Թուրքեստանը և մնացած բոլոր ավտոնոմ հանրապետությունները դառնան անկախ հանրապետություններ: Այն ժամանակ նրանցից յուրաքանչյուրը հավասար սկզբունքներով կմտնի այս յերկրորդ պալատը: Իսկ ի՞նչ է ստացվում այստեղ: Ինչի՞ համար է ստեղծվում այս յերկրորդ պալատը: Նա ստեղծվում է նրա համար, վոր առանձին հանրապետություններն իրենց կարիքների ու իրենց հարկային ունակությունների համապատասխան ոգնություն ստանան կենտրոնական նախահաշվից, և այն ժամանակ դուրս կգա, վոր բոլոր ավտոնոմ հանրապետություններն ունեն միայն մեկ նախահաշիվ՝ ՌՍՖՍՀ նախահաշիվը, նրանք ունեն միմիայն ՌՍՖՍՀ կենտրոնական կոմիսարիատները, նրանք ունեն միայն ՌՍՖՍՀ ընդհանուր Ժողովուրդները, — նրանք ավտոմատ կերպով կապված են ՌՍՖՍՀ հետ: Յեզդուրս է գալիս, վոր Համառուսական ԿԳԿ մեկ սենյակում նրանք բոլորը գնում են մեկ վորոշակի գծով, իսկ հետո նրանք գնում են մի այլ սենյակ և ասում, նրանք անկախ և առանձին հանրապետություններ են: Վոչ, թույլ տվեք, յեթե նրանք անկախ կլինեն, ապա նրանք իրոք անկախ են և այն ժամանակ դադարեցրեք կապը Փեղերացիայի հետ: Մեր կուլտուրականության ու քաղաքական զարգացման տարբեր աստիճանների պայմաններում յես անհրաժեշտ եմ համարում պահպանել Փեղերացիան, և այն ժամանակ, պետք է ասել, վոր յերկրորդ պալատը մտնում են վոչ թե ազգությունները, այլ պետական միավորությունները, և մենք վաղուց ասել ենք ընկ. Ստալինին, վոր մենք՝ Ուկրաինան՝ չենք ուզում հավասարաչափ ձայներ ունենալ ՌՍՖՍՀ հետ միասին: Վոչ, մենք շատ ավելի համեստ ենք, մենք բավական կլինե՞լինք, յեթե ՌՍՖՍՀ այդ պալատում բավարարվեք ձայների ²¹⁵ -ից վոչ ավելիով և ձայների այդ ²¹⁵ -ը բաշխեք զանազան հանրապետությունների միջև: Այս նրա գործն է: Իսկ յեթե ՌՍՖՍՀ ուզում է լիբերալիզմի ու դեմոկրատական նացիոնալիզմի որինակ տալ, վորով ընկ. Ստալինը փաստարկում է մեր յերկալատ սիստեմի դեմ, ապա թող ՌՍՖՍՀ իր Համառուսական ԿԳԿ կից հիմնի յերկրորդ պալատ, վորտեղ հրավիրվեն այդ հանրապետությունները:

Յեթե մենք վճռապես առարկում ենք ընկ. Ստալինի առաջարկի դեմ, ապա այդ առաջ չի գալիս նրանից, վոր թեկուզ

այս դեպքում մեր մեջ հավասարության զգացումն ավելի պակաս է, քան միացածների մեջ: Յեթե ուզում եք խոսել անկեղծ ու ազնիվ լեզվով, ապա չպետք է ստեղծել յերկրորդ պալատ և չպետք է ասել, թե նա կդարգանա առանձին հանրապետությունների իրավունքների ապահովման հիման վրա, ուստի յես պաշտպանում եմ հետևյալ առաջարկը. «Յերկրորդ պալատի մեջ մտնող պետմիավորություններից և վոչ մեկը չի կարող ունենալ բոլոր ձայների յերկու հինգերորդից ավելին»:

Ստալին. — Յես այս ուղղումը համարում եմ հիմնական իր նշանակությունը: Յեթե համագումարն այն ընդունի, ապա յես պետք է ասեմ, վոր թեզիսները գլխիվայր շուռ կտրվեն: Ընկ. Ռակովսկին առաջարկում է յերկրորդ պալատը կառուցել այնպես, վոր նրա մեջ մտնեն պետական միավորությունների ներկայացուցիչները: Նա զանում է, վոր Ուկրաինան պետական միավորություն է, իսկ Բաշկիրիան՝ վոչ: Ինչո՞ւ: Հո մենք հանրապետությունների Ժողովուրդները չենք վերացնում: Միթե Բաշկիրիայի ԿԳԿ-ն պետական հաստատություն չէ: Իսկ ինչո՞ւ Բաշկիրիան պետություն չէ: Միթե Ուկրաինան կղաղարի պետություն լինելուց, յեթե նա մտնի Միություն մեջ: Պետական Փետիշիզմը մոլորեցրել է ընկ. Ռակովսկուն: Յեթե ազգությունները հավասար են իրենց իրավունքներով, յեթե նրանք ունեն լեզու, բարձր, կենցաղ, սովորույթներ, յեթե այդ ազգություններն ստեղծել են իրենց պետական հաստատությունները՝ ԿԳԿ, ԺԿԽ, ապա միթե պարզ չէ, վոր բոլոր ազգային կազմությունները պետական միավորություններ են: Յես կարծում եմ, վոր մենք չենք կարող հեռանալ հանրապետությունների ու ազգությունների հավասարության տեսակետից յերկրորդ պալատում, առանձնապես արևելյան ազգությունների վերաբերմամբ: Ընկ. Ռակովսկին, ըստ յերևույթին, հրապուրվում է Փեղերացիայի կառուցման պրուսական սիստեմով: Գերմանական Փեղերացիան կառուցված է այնպես, վոր պետությունների միջև բոլորովին հավասարություն չկա: Յես առաջարկում եմ գործը դնել այնպես, վոր դասակարգային ներկայացուցչություն հետ միասին, — սա առաջին պալատն է, վոր ընտրվում է ազգությունների համամիութենական համագումարում, — մեզ մոտ լինի ազգությունների ներկայացուցչություն հավասարության սկզբունքով: Արևելյան Ժողովուրդները, վոր որգանապես կապված են Չինաստանի, Հընդ-

կատարանի հետ, նրանց հետ կապված են լեզվով, կրոնով, սովորույթներով և այլն, հեղափոխության համար կարևոր են ամենից առաջ: Այս մանր ժողովուրդների տեսակարար կշիռը շատ ավելի բարձր է, քան Ուկրաինայի տեսակարար կշիռը:

Յեթե մենք Ուկրաինայում մի փոքրիկ սխալ կատարենք, այդ այնքան զգալի չի լինի Արևելքի համար: Իսկ բավական է մի փոքրիկ սխալ կատարենք մի փոքրիկ յերկրում՝ Ալձարստանում (120,000 բնակչությամբ), վոր այդ արձագանգ գտնի Թյուրքիստանում և արձագանգ գտնի ամբողջ Արևելքում, վորովհետև Թյուրքիստան սերտորեն կապված է Արևելքի հետ: Բավական է մի փոքրիկ սխալ գործել կալմիկների փոքրիկ մարդի հանդեպ, վորոնք կապված են Տիբեթի ու Չինաստանի հետ, և այդ շատ ավելի վատ արձագանգ կգտնի մեր աշխատանքի մեջ, քան Ուկրաինայի նկատմամբ սխալվելը: Մենք կանգնած ենք Արևելքի հզոր շարժման հեռանկարի առաջ, և մեր աշխատանքը մենք պետք է ամենից առաջ ուղղենք դեպի Արևելքի արթնացումը և չձեռնարկենք վորևե աշխարհի բան, վորը թեկուզ հեռավոր կերպով, թեկուզ անուղղակի կարողանա նվաստացնել յուրաքանչյուր առանձին, ամենափոքրիկ ժողովրդի նշանակություներն արևելյան ծայրամասերում: Ահա թե ինչու յես կարծում եմ, վոր այնպիսի մեծ յերկրի կառավարման տեսակետից, ինչպես Հանրապետությունների Միությունն է, վոր 140 միլիոն բնակչությամբ ունի, ավելի արդարացի, ավելի նպատակահարմար և հեղափոխականորեն ձեռնտու կլինի, ավելի լավ կլինի կառուցել այնպես, վոր այնտեղ, յերկրորդ պլանում լինի բոլոր հանրապետությունների ու ազգային մարդերի հավասար ներկայացուցչություն: Մեր ավտոնոմ հանրապետություններն 8 են, անկախները՝ նույնպես 8, Ռուսաստանը կմանի իբրև հանրապետություն, մարդերը 14 են, և սա յել կլինի հենց այն յերկրորդ պլանում, վոր կարտացույց ազգությունների բոլոր պահանջներն ու կարիքները ու կոյուրացնի այսպիսի մեծ յերկրի կառավարումը: Ահա թե ինչու յես կարծում եմ, վոր ընկ. Ռակովսկու ուղղումը պետք է մերժել:

Նախագահող.— Ո՞վ է կողմնակից ընկ. Ռակովսկու ուղղմանը: Ո՞վ է դեմ: Ուղղումը մեծված է: Խոսք ունի ընկ. Ստալինը:

Ստալին.— Ընկերներ, զեկուցելով ձեզ ազգային հարցի սեկցիայի աշխատանքների մասին, յես մոռացա հիշատակել յերկու փոքրիկ լրացումների մասին ել, վորոնք չի կարելի չհիշա-

տակել: Պարագրաֆ 1-ի «դ» կետում, վորտեղ ասվում է, թե պետք է հիմնվի առանց բացառության բոլոր ազգային հանրապետությունների դե ազգային մարդերի ներկայացուցչության հատուկ որդան հավասարության սկզբունքներով, պետք է ավելացնել «այդ հանրապետությունների մեջ մասնող բոլոր ազգությունների հնարավոր հաշվառումով, նկատի ունենալով, վոր միքանի հանրապետություններում, վորոնք ներկայացված են յերկրորդ պլանում, կան միքանի ազգություններ»: Որինակ, Թուրքեստանը՝ Այնտեղ, բացի ուղբեկներից, կան Թուրքմեններ, կիրգիզներ և այլ ազգեր, և անհրաժեշտ է ներկայացուցչություն այնպես կազմել, վոր ներկայացված լինի այդ ազգություններից յուրաքանչյուրը:

2-րդ լրացում 2-րդ հատվածի ամենավերջում: Նրա մեջ ասված է,

«Նկատի ունենալով այն հսկայական կարևորությունը, վոր ունի պատասխանատու աշխատողների գործունեությունն անկախ հանրապետություններում և ծայրամասերում ընդհանրապես (տվյալ հանրապետության աշխատավորների կապի իրադրծումը Միության մնացած ամբողջ մասի աշխատավորության հետ), համագումարը հանձնարարում է կենտկոմին հոգ տանել այդ աշխատողներին հատկապես խնամքով ընտրելու վրա, վորպեսզի նրանց կազմի ամբողջովին ապահովի ազգային հարցի վերաբերյալ՝ կուսակցության վորոշումների իրական կենսագործումը»:

Այնուհետև յերկու խոսք ընկ. Ռադեկի մի դիտողության առթիվ, վոր նա արել է իր ձառում. դրա մասին ինձնից խնդրում են արտահայտվել հայ ընկերները: Ըստ իս այդ դիտողությունը չի համապատասխանում իրականության: Ընկ. Ռադեկն այստեղ ասաց, վոր հայերը Ադրբեջանում ճնշում են կամ կարող են ճնշել ադրբեջանցիներին, ընդհակառակը, ադրբեջանցիները կարող են հայերին ճնշել Հայաստանում: Յես պետք է հայտարարեմ, վոր ընդհանրապես նման յերևույթներ չեն լինում: Լինում է հակառակ յերևույթ, վոր Ադրբեջանում ադրբեջանցիները, իբրև մեծ ծամառություն՝ ճնշում են հայերին և կոտորում, ինչպես այդ տեղի յե ունեցել Նախիջևանում, վորտեղ մորթել են բոլոր հայերին: Հայերն իրենց մոտ Հայաստանում մորթում են բոլոր Թուրքերին: Այսպես է յեղել Ձանգեղուրում: Բայց վոր ոտար պետության մեջ կոտորեն նրանք, ովքեր փոքրամասնություն են այդպիսի անբնական բաներ յերբեք չի յեղել:

I.

1. Կապիտալիզմի զարգացումը դեռ անցյալ դարում տեղեկաց էր հայտարարում միջազգայնացնելու արտադրութայն ու փոխանակութայն յեղանակները, վոչնչացնելու ազգային սահմանափակությունը, տնտեսապես մերձեցնելու ժողովուրդներին և հըսկայական տերիտորիաներ աստիճանաբար միավորելու մի կապակցված ամբողջի մեջ: Կապիտալիզմի հետագա զարգացումը, համաշխարհային շուկայի զարգացումը, ծովային ու յերկաթուղային մեծ ճանապարհների պատրաստումը, կապիտալի արտահանումը և այլն՝ ել ավելի ուժեղացրին այդ տեղեկացը, ամենատարբեր ժողովուրդների կապակցելով աշխատանքի միջազգային բաշխման ու ամենակողմանի փոխադարձ կախման կապերով: Քանի վոր այդ պրոցեսն արտացոլում էր արտադրողական ուժերի վիթխարի զարգացումը, քանի վոր այն դուրացնում էր ազգային մեկուսացման ու զանազան ժողովուրդների շահերի հակադրություն ժողովուրդները՝ նա եր և մնում է պրոգրեսսիվ պրոցես, վորովհետև նա նախապատրաստում է ապագա համաշխարհային սոցիալիստական տնտեսության նյութական նախադրյալները:

2. Սակայն այդ տեղեկացը զարգանում էր յուրահատուկ ձևվերով, վորոնք ամենևին չեյին համապատասխանում նրա պատմական ներքին իմաստին: Ժողովուրդների փոխադարձ կախումն ու տերիտորիաների տնտեսական միավորումը կապիտալիզմի զարգացման ընթացքում սահմանվում էյին վոչ թե ժողովուրդների գործակցության միջոցով, իբրև իրավահավասար միավորների, այլ վորոշ ժողովուրդներին՝ մյուսներին հպատակվելու կարգով, պակաս զարգացած ժողովուրդներին ավելի զարգացած ժողովուրդների կողմից ճնշելու և շահագործելու կարգով: Գաղութային կողոպուտներ ու զավթումներ, ազգային ճնշում ու անհավասարություն, իմպերիալիստական կամայականություն ու բռնություն, գաղութային ստրկություն ու ազգային իրավազրկություն, վերջապես, «քաղաքակրթված» ազգերի փոխադարձ պայքար «չքաղաքակրթված» ժողովուրդների վրա խշխելու համար՝

սրանք են այն ձևերը, վորոնց շրջանակներում ընթացել է ժողովուրդների տնտեսական մերձեցման պրոցեսը: Այս պատճառով միավորման տեղեկացի հետ միասին աճում էր այդ միավորման բուն ձևերի վոչնչացման տեղեկացը, պայքարը հանուն ճնշված գաղութների ու կախյալ ազգությունների ազատագրման իմպերիալիստական ճնշումից: Վորչափով վոր այդ յերկրորդ տեղեկացը նշանակում էր ճնշված մասսաների վրդովմունք ընդդեմ միավորման իմպերիալիստական ձևերի, վորչափով վոր այն պահանջում էր ժողովուրդների միավորում գործակցության ու կամավոր զաշնադրության սկզբունքներով, այդ եր և մնում է իբրև պրոգրեսսիվ տեղեկաց, վորովհետև այն հոգեկան նախադրյալներ է պատրաստում ապագա համաշխարհային սոցիալիստական տնտեսության համար:

3. Կապիտալիզմին հատուկ ձևերով արտահայտված այս յերկու հիմնական տեղեկացների պայքարը վերջին հարյուրամյակում լցնում է բազմազգի բուրժուական պետությունների պատմությունը: Այս յերկու տեղեկացների անհաշտելի հակասությունը կապիտալիստական զարգացման շրջանակներում հանդիսացավ կուրժուական գաղութային պետությունների ներքին իբրև հիմք բուրժուական գաղութային պետությունների ներքին սնանկության և որդանական անկայունության: Անխուսափելի կոնֆլիկտներն այդ պետությունների ներքում և անխուսափելի պատերազմներն այդ պետությունների միջև, հին գաղութային պետությունների քայքայումն ու նորերի առաջացումը, նոր վաղըր գաղութների հետևից և բազմազգի պետությունների նոր քայքայումը, վոր հանգում է աշխարհի քաղաքական քարտեզի նոր ձևավորման՝ սրանք են այս նոր հիմնական հակասության հետևանքները: Հին Ռուսաստանի, Ավստրո-Հունգարիայի և Թյուրքիայի տապալումը՝ մի կողմից, գաղութային այնպիսի պետությունների պատմությունը, ինչպես Մեծ Բրիտանիան և հին թյունների պատմությունը, վերջապես իմպերիալիստական «մեծ» Գերմանիան՝ մյուս կողմից, վերջապես իմպերիալիստական «մեծ» յպատերազմը և գաղութային ու վոչ-իրավագոր ժողովուրդների հեղափոխական շարժման աճումը, — այս բոլորը և սրանց համար փաստերն ակնառությամբ վկայում են բուրժուական բազմազգի պետությունների անհաստատություն ու անկայունության մասին:

Այսպիսով, ժողովուրդների տնտեսական միավորման պրոցեսի և այդ միավորման իմպերիալիստական յեղանակների միջի անհաշտելի հակասությունը վորոշեց բուրժուազիայի անկարողու-

թյունը, անողնաշարային թյունը, անզորությունը՝ ճիշտ մոտեցում գտնելու դեպի ազգային հարցի լուծումը:

4. Մեր կուսակցությունը հաշվի առավ այս հանգամանքները՝ ազգային հարցի իր քաղաքականության հիմք դարձնելով ազգերի ինքնորոշման իրավունքը, ժողովուրդների ինքնուրույն պետական գոյության իրավունքը: Դեռ իր գոյության առաջին տրեքին, իր առաջին համագումարում (1898 թ.), յերբ ազգային հարցի գծով կապիտալիզմի հակասությունները դեռևս սպառնչ պարզությամբ չէին վորոշվել, կուսակցությունն ազգերին վերապահում էր այս անբաժան իրավունքը: Հետագայում նա անխախտորեն պնդում էր իր ազգային ծրագիրը հատուկ վորոշումներում, իր համագումարներում ու կոնֆերանսներում մինչև Հոկտեմբերյան հեղաշրջումը: Իմպերիալիստական պատերազմը և նրա հետ կապված հեղափոխական հզոր շարժումը գաղութներում սոսկ նոր հաստատում էին տալիս կուսակցության վորոշումներին ազգային հարցում: Այդ վորոշումների խմատը հետևյալն է. ա) վճռականապես բացասել հարկադրանքի բոլոր և ամեն տեսակ ձևերն ազգությունների վերաբերմամբ, բ) ընդունել ժողովուրդների հավասարությունն ու ինքնիշխանությունը իրենց բախտի տնորինման մեջ, գ) ընդունել այն դրությունը, վոր ժողովուրդների կայուն միավորությունը կարող է իրագործվել սոսկ համագործակցության ու կամավորության սկզբունքներով, դ) հռչակել այն ճշարտությունը, վոր նման միավորման իրականացումը հնարավոր է միայն կապիտալի իշխանությունը տապալելուց հետո:

Մեր կուսակցությունն իր աշխատանքի մեջ այս ազատագրական ազգային ծրագիրը չէր դադարում հակադրելու ինչպես ցարիզմի բացահայտ ճնշող քաղաքականության, այնպես էլ մենշևիկների ու եսերների կիսատ, կիսաիմպերիալիստական քաղաքականության: Յեթե ցարիզմի ռուսացման քաղաքականությունն անզուտ ստեղծեց ցարիզմի ու հին Ռուսաստանի ազգությունների մեջ, իսկ մենշևիկների ու եսերների կիսաիմպերիալիստական քաղաքականությունը հանգեց այդ ազգությունների բավազության տարրերի հեռացմանը կերենակիականությունից, ապա մեր կուսակցության ազատագրական քաղաքականությունը նվաճեց այդ ազգությունների լայն մասսաների համակրանքն ու ոժանդակությունը ցարիզմի ու ռուսական իմպերիալիստա-

կան բուրժուազիայի դեմ պայքարելիս: Հազիվ թե կարելի լինի կասկածել, վոր այս համակրանքն ու այս ոժանդակությունը հանդիսացան մեկն այն վճռական մոմենտներեց, վորոնք վորոշեցին մեր կուսակցության հաղթանակը հոկտեմբերյան որերին:

5. Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը գործնապես ամփոփեց մեր կուսակցության վորոշումներն ազգային հարցում: Տապալելով կալվածատերերի ու կապիտալիստների՝ ազգային ճնշման հիմնական կրողների իշխանությունը և իշխանության գլուխ դնելով պրոլետարիատին, Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը մի հարվածով փշրեց ազգային ճնշման շղթաները, շուտ ավել ժողովուրդներին հին հարաբերությունները, խախտեց հին ազգային թշնամանքը, հող պատրաստեց ժողովուրդների գործակցության համար և հոգուտ ռուս պրոլետարիատի նվաճեց վոչ միայն Ռուսաստանի, այլև Յևրոպայի ու Ասիայի նրա ոտարագրի յեղբայրների վստահությունը: Հազիվ թե կարելի լինի ապացուցելու, վոր առանց այդպիսի վստահության ռուս պրոլետարիատը չէր կարող հաղթել Կոլչակին և Դենիկինին, Յուդենիչին ու Վրանգելին: Մյուս կողմից՝ անկասկած է, վոր ճնշված ազգությունները չէին կարող հասնել իրենց ազատագրության առանց Ռուսաստանի կենտրոնում պրոլետարիատի դիկտատուրա հաստատելու, Ազգային թշնամանքը և ազգային բնդհարումներն անխուսափելի չեն, անհաղթելի, քանի դեռ իշխանության գլուխ է կանգնած կապիտալը, քանի դեռ մանր բուրժուազիան և ամենից առաջ նախկին «տիրապետող» ազգի գյուղացիությունը՝ չի ազգայնական նախապաշարմունքներով, դնում են կապիտալիստների հետեից, և բնդհակառակը, ազգային խաղաղությունն ու ազգային ազատությունն ապահովված կարելի չէ համարել, յեթե գյուղացիությունն ու այլ մանր-բուրժուական խավեր գնում են պրոլետարիատի հետեից, այսինքն՝ յեթե ապահովված է պրոլետարիատի դիկտատուրան: Ուստի խորհուրդների հաղթանակը և պրոլետարիատի դիկտատուրայի հաստատումը հանդիսանում են այն բազան, այն պատվանդանը, վորի հիման վրա կարող է կառուցվել ժողովուրդների յեղբայրական համագործակցությունը միասնական պետական միության մեջ:

6. Մակայն Հոկտեմբերյան հեղափոխության հետևանքները չեն սպառվում ազգային ճնշումը վերացնելով, ժողովուրդների միավորման համար հող ստեղծելով: Իր զարգացման բնթացքում

Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը դարձյալ ձևեր ե մշակել այդ միավորման համար, նշել ե այն հիմնական գծերը, վորոնց համաձայն պետք ե կառուցվի ժողովուրդների միավորումը մեկ միութենական պետության մեջ: Հեղափոխության առաջին շրջանում, յերբ ազգությունների աշխատավորական մասսաներն առաջին անգամ իրենց զգացին ազգային ինքնուրույն մեծություններ, մինչդեռ ոտարերկրյա ինտերվենցիայի սպառնալիքը դեռևս ռեալ վտանգ չէր ներկայացնում՝ ժողովուրդների համագործակցությունը դեռևս միանգամայն վորոշակի, խստորոշ սահմանված ձև չուներ: Քաղաքացիական պատերազմի ե ինտերվենցիայի շրջանում, յերբ ազգային հանրապետությունների ռազմական ինքնապաշտպանության շահերը հանդես եյին գալիս առաջին պլանի վրա, մինչդեռ տնտեսական շինարարության հարցերը դեռևս որակարգի հարցեր չէին, համագործակցությունը ռազմական դաշինքի ձև ընդունեց: Վերջապես, հետպատերազմյան շրջանում, յերբ պատերազմից քայքայված արտադրողական ուժերի վերականգնման հարցերն առաջնակարգ դարձան, ռազմական դաշինքը լրացվեց տնտեսական դաշինքով: Ազգային հանրապետությունների միավորումը խորհրդային Հանրապետությունների Միության մեջ ավարտական փուլն ե այն համագործակցության ձևերի զարգացման մեջ, վորն այս անգամ ընդունեց ժողովուրդների ռազմատնտեսական ե քաղաքական միավորման բնույթ՝ խորհրդային միասնական բազմազգի պետության ներսում:

Այսպիսով, պրոլետարիատը հանձին խորհրդային հասարակարգի գտալ ազգային հարցի ճիշտ լուծման բանալին, նա հանձին նրա գտալ կայուն բազմազգի պետություն կազմակերպելու ուղին՝ ազգային իրավահավասարության ու կամավորության սկզբունքով:

7. Սակայն գտնել ազգային հարցի ճիշտ լուծման բանալին դեռևս չի նշանակում լուծել այն ամբողջությամբ ե վերջնականապես սպառել այդ վորոշումը նրա կոնկրետ գործնական իրականացումով: Հոկտեմբերյան հեղափոխության առաջադրած ազգային ծրագրի ճիշտ կենսագործման համար դեռևս անհրաժեշտ ե հաղթահարել այն խոչընդոտները, վոր մեզ ժառանգություն ե տվել ազգային ճնշման նախընթաց շրջանը ե վորոնք չեն կարող հաղթահարվել կարճ ժամանակամիջոցում մեկ հարվածով:

Այս ժառանգությունը, նախ՝ մեծապետական շովինիզմի մնացորդներն են, վոր վերկիզուղաների նախկին արտոնյալ դրության արտացոլումն ե: Այս մնացորդները դեռևս ապրում են մեր կենտրոնական ու տեղական խորհրդային աշխատողների գլուխներում, նրանք բուն են դրել մեր կենտրոնական ու տեղական պետական հաստատություններում, նրանք ոժանդակություն են ստանում վերկիզուղական-շովինիստական «նոր» սմենովիկություն հովերի կերպարանքով, վորոնք ավելի ու ավելի յեն ուժեղանում նեպի կապակցությամբ: Գործնականապես նրանք արտահայտվում են ուսու խորհրդային չինոֆիլիկների գոռոզարհամարնական, անհույս-բուրժուական վերաբերմունքի մեջ դեպի ազգային հանրապետությունների կարիքներն ու պահանջները: խորհրդային բազմազգի պետությունը կարող ե դառնալ իրոք ամուր, իսկ ժողովուրդների համագործակցությունը նրանում՝ իրոք յեղբայրական միայն այն դեպքում, յերբ այդ մնացորդները գուրս վտարվեն մեր պետական հաստատությունների պրակտիկայից վճռական ու անդարձ կերպով: Մի շարք ազգային հանրապետություններում (Ուկրաինա, Բելոռուսիա, Ադրբեջան, Թուրքեստան) դրությունը բարդանում ե նրանով, վոր խորհրդային իշխանության հիմնական հենարանը հանդիսացող բանվոր դասակարգի մի նշանակելի մասը պատկանում ե վերկիզուղական ազգին: Այս շրջաններում քաղաքի ու գյուղի, բանվոր դասակարգի ու գյուղացիության գոգումն ամենախիստ խոչընդոտի յե հանդիպում վերկիզուղական շովինիզմի մնացորդների մեջ ինչպես կուսակցական, այնպես ե խորհրդային որդաններում: Այս պայմաններում ուսուական կուլտուրայի առավելությունների վերաբերյալ խոսակցությունները ե այն դրության առաջադրումը, թե ուսուական ավելի բարձր կուլտուրայի հաղթանակն անխուսափելի յե ավելի հետամնաց ժողովուրդների (ուկրաինական, ադրբեջանյան, ուզբեկական, կիրգիզական ե այլ) կուլտուրայի նկատմամբ՝ վոչ այլ ինչ ե, քան մի վորձ ամրացնելու վերկիզուղական ազգի տիրապետությունը: Ուսուի վերկիզուղական շովինիզմի մնացորդների դեմ վճռական պայքար մղելը մեր կուսակցության առաջին հերթական խնդիրն ե:

Այս ժառանգությունը, յերկրորդ, հանդիսանում ե Հանրապետությունների Միության ազգությունների փաստական, այսինքն տնտեսական ու կուլտուրական անհավասարությունը:

Ազգային իրավական համասարությունը, վոր ձեռք է բերել
Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը, ժողովուրդների մեծագույն
նվաճումն է, սակայն այս համասարությունն ինքնին չի լուծում
ազգային հարցը: Մի շարք հանրապետություններ ու ժողո-
վուրդներ, վորոնք չեն անցել կամ համարյա չեն անցել կապի-
տալիզմը, վորոնք չունեն կամ համարյա չունեն իրենց պրոլե-
տարիատը, վորոնք այդ պատճառով հեռ են մնացել տնտեսական
ու կուլտուրական տեսակետից, ի վիճակի չեն ամբողջովին ող-
տագործելու ազգային իրավահավասարությամբ նրանց արված
իրավունքներն ու հնարավորությունները, ի վիճակի չեն բարձ-
րանալու զարգացման ավելի բարձր աստիճանը և այդպիսով
հասնելու առաջ անցած ազգություններին՝ առանց դրա իրա-
կան ու տեական ողնության: Փաստական այս անհավասարու-
թյան պատճառները թաքնված են վոչ միայն այս ժողովուրդ-
ների պատմության, այլև ցարիզմի ու ռուսական բուրժուազիա-
յի քաղաքականության մեջ, վորոնք ձգտում էին ծայրագու-
յնագույնը դարձնել բացառապես հուժքի բազաներ, վորոնց շա-
հագործում էին արդյունաբերական տեսակետից զարգացած
կենտրոնական շրջանները: Կարճ ժամանակամիջոցում հաղթահա-
րել այս անհավասարությունը, մեկ-յերկու տարում վերացնել
այս ժառանգությունը՝ անկարելի չէ: Դեռևս մեր կուսակցության
X համագումարը մատնանշել է, վոր «ազգային փաստական ան-
հավասարության վերացումը տեական պրոցես է, վորը պահան-
ջում է հաստատուն ու համառ պայքար մղել ազգային ճնշման
ու գաղութային ստրկության բոլոր մնացորդների դեմ»: Սակայն
հաղթահարել այն պետք է անպայման: Յեվ հաղթահարել այն
կարելի չէ սոսկ ռուս պրոլետարիատի իրական ու տեական ող-
նությամբ Միության հեռամնաց ժողովուրդներին՝ նրանց արե-
տեսական ու կուլտուրական բարգավաճման գործում: Այս ող-
նությունն առաջին հերթին պետք է արտահայտվի նրանով,
վոր մի շարք պրակտիկ միջոցներ սխալի ձեռք առնվին առաջնե-
րում ճնշված ազգություններին հանրապետություններում ստեղ-
ծելու արդյունաբերական ոջախներ՝ առավելագույն չափով ներ-
գրավելով տեղական բնակչությանը: Վերջապես, այս պայքարը,
X համագումարի բանաձևի համաձայն, պետք է ընթանա աշխա-
տավորական մասսաների պայքարին զուգընթաց՝ ընդդեմ նեպի
հեռանալով ուժեղացող տեղական ու չեկվոր շահագործիչ վեր-

նախալիրի, հանուն իրենց սոցիալական դիրքերի ամրացման:
Դանի վոր այս հանրապետությունները գերազանցապես գյու-
ղատնտեսական շրջաններ են, սոցիալական ներքին միջոցա-
ռումները պետք է ամենից առաջ ընթանան աշխատավորական
մասսաներին պետական ազատ հողային ֆոնդով բավարարելու
ուղղությամբ: Առանց սբա հիմք չկա հուսալու, վոր ժողովուրդ-
ների կանոնավոր ու կայուն համագործակցությունը կարգի
կդրվի միասնական գաշտակից պետության շրջանակներում:
Ռուսի ազգությունների փաստական անհավասարության վերաց-
ման համար պայքարելը, հեռամնաց ժողովուրդների կուլտուրա-
կան ու տնտեսական մակարդակի բարձրացման համար պայքա-
րելը մեր կուսակցության յերկրորդ հերթական խնդիրն է:

Այս ժառանգությունը, վերջապես, հանդիսանում է նացիոնա-
լիզմի մնացորդները մի ամբողջ շարք ժողովուրդների մեջ, վորոնք
անց են կացրել ազգային ճնշման ծանր լուծը և չեն կարողացել
դեռևս ազատվել ազգային հին վերավորանքների զգացմունքից:
Այս մնացորդների պրակտիկ արտահայտությունն է հանդիսա-
նում առաջներում ճնշված ժողովուրդների ազգային վորոշ առա-
քացումն ու կատարյալ փաստության բացակայությունը դեպի
ռուսներին յեկող միջոցառումները: Սակայն վորոշ հանրապետու-
թյուններում, վորոնց կազմի մեջ կան միքանի ազգություններ,
այս պաշտպանողական նացիոնալիզմը հաճախ փոխարկվում է
հարձակողական նացիոնալիզմի, ավելի ուժեղ ազգության թուղ
շովինիզմի՝ ուղղված ընդդեմ այդ հանրապետությունների թույլ
ազգությունների: Վերացական շովինիզմը (Վրաստանում)՝ ուղղ-
ված ընդդեմ հայերի, ռսերի, աջարցիների ու արևադների, աղբը-
րեջանյան շովինիզմն (Սպրեշանում)՝ ուղղված ընդդեմ հայերի,
ուզբեկական շովինիզմը (Բուխարայում և Նորեղումում)՝ ուղղված
ընդդեմ թուրքմենների և կերգիզների, հայկական շովինիզմը և
այլն,— այս բոլորը շովինիզմի տեսակներն են, վորոնք միաժա-
մանակ խրախուսվելով նեպի ու մրցության պայմաններում, մե-
ծագույն չափք են, վորն սպառնում է վորոշ ազգային հանրա-
պետություններ դարձնել թշնամանքի ու զժտության ասպարեզ:
Նոսկ անգամ չարժի, վոր այս բոլոր յերևույթները կասեցնում
են ժողովուրդների փաստական միավորման գործը պետական
միասնական միության մեջ: Դանի վոր նացիոնալիզմի մնացորդ-
ները յուրահատուկ մի ձև են վերկուտուսական շովինիզմի հան-

դեպ պաշտպանվելու համար, վճռական պայքարը վերկոտուհա-
կան շովինիզմի դեմ ամենաստույգ միջոցն է ազգայնական միա-
ցորդների հաղթահարման համար: Իսկ քանի վոր այդ միացորդ-
ները փոխարկվում են տեղական շովինիզմի՝ ուղղված ընդդեմ
ազգային թույլ խմբակների առանձին հանրապետություններում,
նրանց դեմ ուղղակի պայքարելը կուսակցություն անդամների
պարտականությունն է: Այս պատճառով ազգայնական միացորդ-
ների և ամենից առաջ այդ միացորդների շովինիստական ձևերի
դեմ պայքարելը մեր կուսակցության յերբորդ հերթական խն-
դիրն է:

8. Հնի ժառանգություն ցայտուն արտահայտություններից
մեկը պիտի համարել այն փաստը, վոր կենտրոնում ու տեղերում
խորհրդային չինեզիկների մի նշանակելի մասը Հանրապետու-
թյունների Միությունը գնահատում է վոչ թե իբրև պետական
հավասար միավորների մի միություն, վոր կոչված է ապահովե-
լու ազգային հանրապետությունների ազատ զարգացումը, այլ
իբրև մի քայլ՝ վերացնելու այդ հանրապետությունները, իբրև
այսպես կոչված՝ «միասնական-անբաժանելի»-ի ստեղծման սկիզբ:

Հնի ժառանգության նույնպիսի արդյունք պիտի համարել
ՌՍՖՍՀ միքանի գերատեսչությունների ձգտումը՝ իրենց յեն-
թարկելու ամբողջում հանրապետությունների ինքնուրույն կոմի-
սարխատները և ճանապարհ հարթելու նրանց վերացման համար:

Այսպիսի ըմբռնումը դատապարտելով իբրև հակապրոլետա-
րական ու ռեակցիոն ըմբռնում, և ազդարարելով ազգային հան-
րապետությունների գոյության ու հետագա զարգացման բացար-
ձակ անհրաժեշտությունը, համազումաբը կուսակցության ան-
դամներին կոչ է անում հետևելու, վոր հանրապետությունների
միավորումն ու կոմիսարխատների ձուլումը շովինիստներն տրա-
մադրված խորհրդային չինեզիկները չօգտագործեն՝ իբրև ազգա-
յին հանրապետությունների անտեսական ու կուլտուրական պա-
հանջներն անտեսելու նրանց փորձերի մի ծածկոց: Կոմիսարխատ-
ների ձուլումը խորհրդային ապարատի քննությունն է, յեթե
այս փորձն իրականում ստանար մեծապետական ուղղություն,
այն դեպքում կուսակցությունը հարկադրված կլիներ նման աղ-
ճատման դեմ ամենավճռական միջոցներ ձեռք առնել, նույնիսկ
հարց դնելով այն մասին, վոր վերաքննվի միքանի կոմիսար-
խատների ձուլման հարցը, մինչև վոր խորհրդային ապարատը

պատշաճ ձևով վերադաստիարակվի մանր ու հետաձույց ազգու-
թյունների կարիքներին ու պահանջներին իսկական պրոլետա-
րական ու իսկական յիդրայրափան ուշադրությու զարձնելու
վողով:

9. Հանրապետությունների Միությունը, վոր ստեղծված է
առանձին հանրապետությունների բանվորների ու գյուղացիների
հավասարության ու կամավորության սկզբունքով, պրոլետարիա-
տի առաջին փորձն է անկախ յերկրների միջազգային փոխա-
բարեկությունները կարգավորելու գործում և առաջին քայլը
դեպի Աշխատանքի ապագա համաշխարհային խորհրդային հան-
րապետության ստեղծումը: Քանի վոր Հանրապետությունների
Միությունը ժողովուրդների համակցությունն ուր ձև է, նրանց
համագործակցության նոր ձև միասնական դաշնակից պետու-
թյան մեջ, վորի շրջանակներում պետք վերացվեն վերը նկարա-
գրված միացորդները ժողովուրդների միատեղ աշխատանքի պրո-
ցեսում, Միության բարձրագույն որդանները պետք է կառուց-
վեն այնպես, վոր նրանք ամբողջությամբ արտացոլեն Միության
բոլոր ազգությունների վոչ միայն ընդհանուր կարիքներն ու
պահանջները, այլև առանձին ազգությունների հատուկ կարիք-
ներն ու պահանջները: Այս պատճառով Միության գոյություն
ունեցող կենտրոնական որդանների հետ միասին, անկախ ազգու-
թյունից, պետք է ստեղծվի ազգությունների ներկայացուցչու-
թյան հատուկ որդան հավասարության սկզբունքով: Միության
կենտրոնական որդանների այսպիսի կառուցվածքը լիակատար
հնարավորություն կտար արթնորեն ունկնդրելու ժողովուրդ-
ների կարիքներին ու պահանջներին, ժամանակին անհրաժեշտ
ոգնություն ցույց տալու նրանց, ստեղծելու փոխադարձ կա-
տարյալ վստահության պայմաններ և, այսպիսով, ամենամանի-
վանդազին ձևով վերացնելու վերը հիշված ժառանգությունը:

10. Յեղնելով վերը ասվածից, համազումաբը հանձնարարում
է կուսակցության անդամներին իբրև գործնական միջոցներ ձեռ-
տել, վոր

ա) Միության կենտրոնական որդանների կառուցման
ժամանակ ապահովվի առանձին հանրապետությունների
իրավունքների ու պարտականությունների հավասարու-
թյունը ինչպես նրանց փոխադարձ հարաբերությունե-
րում, այնպես էլ Միության կենտրոնական իշխանության
վերաբերմամբ:

բ) Միության բարձրագույն որդանների սխտեմում հիմնվել առանց բացառություն ընդ որ ազգային հանրապետությունների ու ազգային մարզերի ներկայացուցչության հատուկ որդան հավասարության սկզբունքով՝ այդ հանրապետությունների կազմի մեջ մտնող ընդ որ ազգությունների ներկայացուցչության հնարավոր հաշվառումով:

դ) Միության գործադիր մարմինները կառուցվեն այնպիսի հիմունքներով, վերոնք ապահովեն հանրապետությունների ներկայացուցիչների առաջ մասնակցությունը նրանց մեջ և Միության ժողովուրդների կարիքների ու պահանջների բավարարումը:

դ) հանրապետություններին տրամադրվեն բավական լայն ֆինանսական ու մասնավորապես բյուջեային իրավունքներ, վերոնք ապահովեն նրանց սեփական ազմինիստրատիվ, կուլտուրական ու անտեսական նախաձեռնությունների ցուցաբերման հնարավորությունը:

յն) ազգային հանրապետությունների ու մարզերի որդանները կառուցվեն գերազանցապես տեղական մարզկանցից, վերոնք գիտեն համապատասխան ժողովուրդների լեզուն, կենցաղը, բարքերն ու սովորույթները:

զ) հրատարակվեն հատուկ որենքներ, վերոնք ապահովեն մայրենի լեզվի գործածությունը տեղական ու ազգային բնակչությանն ու ազգային փոքրամասնություններին սպասարկող ընդ որ պետական որդաններում ու հաստատություններում, — որենքներ, վերոնք հետապնդեն ու հեղացիության ամբողջ զաժանությունը պատժեն ազգային իրավունքների ու առանձնապես ազգային փոքրամասնությունների իրավունքների ընդ որ խախտողներին:

ե) Կարմիր բանակում ու ժեղացվի դատարարական աշխատանքը՝ Միության ժողովուրդների յեղրայություն ու համերաշխության զաղափարներն արմատացնելու իմաստով և զործնական միջոցառումներ ձեռնարկվին կազմակերպելու ազգային զորամասեր՝ պահպանելով այն ընդ որ միջոցները, վեր անհրաժեշտ են հանրապետությունների լիակատար ինքնապաշտպանություն համար:

2.

1. Մեր կուսակցության կազմակերպությունների զարգացումը ազգային հանրապետությունների մեծ մասում ընթանում և այնպիսի պայմաններում, վերոնք լրիվ չեն նպաստում նրանց աճմանն ու ամրացմանը: Այդ հանրապետությունների անտեսական հետաքննությունը, ազգային պրոլետարիատի սակավաթիվ

ինները, տեղական մարզկանցից հին կուսակցական աշխատողների կադրերի պակասությունը կամ նույնիսկ բացակայությունը, մայրենի լեզվով մարքսիստական լուրը գրականություն պակասը, կուսակցական-դատարարական աշխատանքի թուլությունը, վերջապես, ռադիկալ-անցիոնալիստական ավանգանդների առկայությունը, վերոնք դեռևս չեն չքացել տեղական կոմունիստների մեջ վերոշակի թեքում են առաջացրել դեպի ազգային առանձնահատկությունների գերազանցատունը, դեպի պրոլետարիատի դասակարգային շահերի թերազանցատունը, դեպի նացիոնալիզմը: Այս յերևույթն առանձնապես վտանգավոր դառնում միջանի ազգություն ունեցող հանրապետություններում, վերոնք այն յերբեմն ընդունում և ավելի ուժեղ ազգություն կոմունիստների դեպի շովինիզմ թեքվելու բնույթ, մի թեքում, վերոն իր սուր ծայրով ուղղված և ընդգրկում թույլ ազգությունների կոմունիստների (Վրաստան, Ադրբեյջան, Բուխարա, Խուրեզմ): Ազգայնականություն թեքումը փաստակար և այն տեսակետից, վեր այն արդեւակելով ազգային պրոլետարիատի ազատագրման պրոցեսը ազգային բուրժուազիայի զաղափարական ազդեցությունից, դժվարացնում և զանաղան ազգությունների պրոլետարիների համախմբման գործը միասնական ինտերնացիոնալ կազմակերպության մեջ:

2. Մյուս կողմից՝ ինչպես կուսակցության կենտրոնական հաստատություններում, այնպես և ազգային հանրապետությունների կոմկուսակցությունների կազմակերպություններում սուսական ծաղում ունեցող կուսակցական հին աշխատողների մեծաքանակ կադրերի առկայությունը, վերոնք ծանոթ չեն այդ հանրապետությունների աշխատավորական մասսաների բարքերին, սովորույթներին ու լեզվին և այդ պատճառով մշտապես չեն, վեր զգայուն են դեպի նրանց պահանջները՝ մեր կուսակցության մեջ առաջացրել և թեքում դեպի ազգային առանձնահատկությունների ու ազգային լեզվի թերազանցատունը կուսակցական աշխատանքում, մեծամիտ-արհամարհական վերաբերմունք դեպի այդ առանձնահատկությունները, թեքում դեպի վելիկոսուսական շովինիզմը: Այս թեքումը փաստակար և վեր միայն նրա համար, վեր այն, արդեւակելով ազգային լեզուն իմացող տեղական մարզկանցից կոմունիստական կադրեր կազմելու գործը, կուսակցության համար ազգային հանրապետությունների պրո-

լեռարական մասսաներից կտրվելու վտանգը և ստեղծում, այլև ամենից առաջ այն պատճառով, Վոր այն սնում ու աճեցնում ե վերը նկարագրված թեքումը դեպի նացիոնալիզմը, դժվարացնելով նրա դեմ պայքարելը:

3. Դատապարտելով այս յերկու թեքումն էլ, իբրև ֆասա-կար ու վտանգավոր թեքումներ կոմունիզմի դործի համար, և կուսակցութեան անդամների ուղարկությունը հրավիրելով վեր-կուսակցական շովինիզմի թեքման առանձին ֆասա ու առանձին վտանգ վրա, համազումարը կոչ ե անում կուսակցութեանը շուտափութ վերացնելու հնի այս ֆնացորդները մեր կուսակցա-կան շինարարութեան մեջ:

Համազումարն իբրև դործնական միջոցներ հանձնարարում ե կենտկոմին կենսագործել հետևյալը.

ա) ազգային հանրապետութեանների տեղական կուսակ-ցական աշխատողներից ստեղծել մարքսիստական բարձրա-գույն տիպի խմբակներ.

բ) զարգացնել մայրենի լեզվով մարքսիստական սկզբ-բունքային դրականութեան.

գ) ուժեղացնել Արեւելի ժողովուրդների Համալսարանը և նրա բաժանմունքները տեղերում.

դ) ազգային կոմկուսակցութեանների կենտկոմներին կից ստեղծել հրահանգչական խմբակներ տեղական աշխա-տողներից.

յե) զարգացնել մայրենի լեզվով մասսայական կուսակ-ցական դրականութեան.

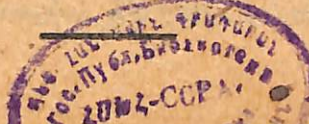
զ) ուժեղացնել կուսակցական-դաստիարակչական աշխա-տանքը հանրապետութեաններում.

ե) ուժեղացնել աշխատանքը յերիտասարդութեան մեջ՝ հանրապետութեաններում:

4. Նկատի ունենալով այն հսկայական կարեւորութեանը, Վոր ունի պատասխանատու աշխատողների դործունեութեանը ալ-տոնում և անկախ հանրապետութեաններում ու ծայրամասերում ընդհանրապես (տվյալ հանրապետութեան աշխատավորների կապի իրադործումը ֆնացած ամբողջ միութեան աշխատավորների հետ), համազումարը հանձնարարում ե կենտկոմին հոգ տանել այդ աշ-խատողների հատուկ խնամքով բնորոշեան վրա այն հաշվով, Վոր նրանց կազմն ամբողջութեամբ ապահովի ազգային հարցի վերաբերյալ կուսակցութեան վորոշումների իրական կենսա-գործումը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

	62
Ձեկուցում Ռկ(բ)ի XII համազումարին	3
Ցեղրափական խոսք	27
XII համազումարի բանաձեւը ազգային հարցի վերաբերյալ	44

ԳԻՆԸ 60 ԿՈՂ.

И. СТАЛИН

О национальных моментах в партийном
и государственном строительстве

Партиздат 1933 Эривань